

M A A R T

1 9 9 9

1

Orgelkunst

Orgelkunst

Inhoud

Bijdragen

- Gabriël Verschraegen (1919 - 1981)
Organist, componist en pedagoog 3
EDWARD DE GEEST

Orgelbouw en -restauratie

- Het Van Peteghem-orgel te Stavele van 1821 30
PATRICK ROOSE

- Het Lovaert-orgel in Zonnegem uit 1741 35
PETER THOMAS

Bouwstenen

- Het orgel te Rossem van J. Smets uit 1802 48
PATRICK ROOSE

In Memoriam

- Albert De Klerk (1917 - 1998) 51
Guido Peeters (1929 - 1999) 52

- Besprekingen 54

- Mededelingen 59

- Agenda 63

- Orgeltijdschriften 64

Afb. 1: Verschraegen op 62-jarige leeftijd, enkele weken voor zijn dood in 1981

EDWARD DE GEEST

Gabriël Verschraegen (1919 - 1981)

Organist, componist en pedagoog

I. INLEIDING

Als ooit de geschiedenis van de orgelbeweging in Vlaanderen geschreven wordt, zullen daarin ongetwijfeld hartversterkende met bewogen bladzijden afwisselen. Doch aan de naam Gabriël Verschraegen, als vertegenwoordiger van een Vlaamse organistengeneratie, zal geen enkele auteur onachtzaam kunnen voorbijgaan. Uit hoofdstukken die handelen over compositie, virtuositeit, concertpraktijk, kathedraalorganist en pedagogie zal immers blijken dat deze persoonlijkheid van betekenis is geweest voor alles wat tijdens een flink stuk van de twintigste eeuw in Vlaanderen en daarbuiten met orgel te maken had. Want inderdaad: Gabriël Verschraegen was één der meest vooraanstaande organisten van zijn generatie en heeft voornamelijk op drie fronten nationale en internationale naam verworven: als pedagoog, als begaafd organist en als componist.

II. LEVENSBESCHRIJVING

A. JEUGDJAREN

Gabriël Verschraegen werd geboren op 11 augustus 1919 te Eksaarde-Doorslaar in het Land van Waas (Oost-Vlaanderen). Het dorp Eksaarde-Doorslaar ontstond in het begin van de 19de eeuw als gehucht van de gemeente Eksaarde en fuseerde in 1977 met de stad Lokeren. Het is een groen, landelijk gebied, vroeger met veel landbouwbedrijven en momenteel in opmars als een meer residentiële buitenwijk van Lokeren en waar zich steeds meer begoede burgers komen vestigen. De parochiekerk van Doorslaar werd in 1857 gebouwd in een stijl die aanleunt bij het neo-classicisme. Het is een vrij sobere kerk met een weinig artistiek interieur. Het orgel van deze kerk zou in origine een Van Peteghem-instrument zijn; meerdere pijpen met de voor Van Peteghem typisch

naar achter aflopende kernen zijn nog aanwezig. De oorspronkelijke klaviatuur was ingebouwd in de prospectzijde; daarvan getuigen nog de registergaten links en rechts en die thans met een plaatje zijn bedekt. De oude prospectzijde van de originele orgelkast is nog bewaard. Hoe het instrument in deze kerk terecht gekomen is, is niet te achterhalen. Het was echter August D'Hondt uit Leuven die begin deze eeuw het instrument totaal transformeerde tot een pneumatisch geheel met een romantische dispositie en vrijstaande speeltafel maar toch met behoud van een viertal oude registers. Manuaal I omvat *Montre 8'* (gedeeltelijk oud), *Flûte 8'*, *Viola 8'*, *Prestant 4'* (oud) en *Trompette 8'*. Manuaal II (thans in een zwelkast) bevat *Bourdon 8'* (oud), *Salicional 8'*, *Voix Céleste 8'*, *Dolce 8'* en *Flûte 4'* (oud). Het pedaal (recht type) is aangehangen.

Zoals in vele dorpen het geval was en is, heeft ook Eksaarde-Doorslaar een beperkt muziekleven waarmee Gabriël Verschraegen reeds vroeg in aanraking kwam: naast een traditioneel kerkkoor, gegroeid vanuit een gregoriaans

Afb. 2: De jeudige Verschraegen in het Lemmensinstituut (1936)

mannenkoor en geëvolueerd tot een gemengd parochiekoor op de dag vandaag, was er in de periode 1920-1936 eveneens een dorpsfanfare actief. In beide muziekgezelschappen was vader Alfons Verschraegen - bakker van beroep - actief. De fanfare ontstond onder impuls van de toenmalige pastoor Back met als dirigent de plaatselijke koster-organist Alfons Platel (1867-1941). Genoemd figuur kreeg eind vorige eeuw zijn opleiding aan de kostersschool te Sint-Niklaas. Zijn zoon Gilbert Platel (°1909) volgde hem op als koster-organist in 1941 en bleef dit ambt trouw tot 1991. Deze laatste volgde privé-onderwijs bij de Omer Van Puyvelde tijdens diens organistenschapschap in de naburige gemeente Wachtebeke. Later werd Van Puyvelde, die oud-leerling van Flor Peeters is geweest aan het Gentse conservatorium, organist van de Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk te Gent en directeur van de muziekacademie te Ledeborg.

Het bijzondere muzikale talent van Gabriël Verschraegen - op nauwelijks 5-jarige leeftijd tokkelde hij reeds op de buffetpiano in het ouderlijke huis - werd vroeg opgemerkt door Alfons Platel. Hij drong er bij Gabriëls ouders op aan hun zoon verdere kansen te geven. Dank zij een welstellend familielid, woonachtig in Brussel, kon hij in de hoofdstad privélessen volgen bij Jean Collot. Het was deze bescheiden en voortreffelijke organist die Verschraegen de grote liefde tot het orgel bijbracht. Jean Collot (1907-1986) deed studies aan het Lemmensinstituut te Mechelen o.m. met Flor Peeters en Arthur Meulemans. Hij werd vaste bespeler van het mooie Van Bever-orgel in de Sint-Pieterskerk

te Jette, waarvan vorig jaar het 100-jarig bestaan werd herdacht. Later maakte hij naam in het Brusselse muziekleven als leraar en organist van het Sint-Michielscollege (franstalige Jezuiten, orgel van Jean Emile Kerkhoff met 36 registers verdeeld over drie klavieren en pedaal, gebouwd in 1909/10) en als organist van de Sint-Gertrudiskerk, beiden te Etterbeek. Hij componeerde ook voor orgel o.m. *Variaties op een Kerstlied*, opgedragen aan Leopold Sluys en een *Toccata* die hij opdroeg aan Gabriël Verschraegen. Laatstgenoemde droeg zijn *Scherzo* op aan Jean Collot. Verschraegen studeerde ongeveer een drietal jaar bij Jean Collot. Deze privé-opleiding omvatte een intense studie van de "solfège", harmonieeler, klavier en tenslotte ook het orgelspel. Vermoedelijk gingen deze laatste lessen door aan het eerder genoemde Van Bever-orgel van het Sint-Pieterskerk te Jette. Jean Collot ging er steeds fier op dat Verschraegen een leerling van hem is geweest. Verschraegen is op zijn beurt zijn eerste leermeester steeds uiterst dankbaar gebleven; getuige daarvan zijn de regelmatige recitals die Collot tot op hoge leeftijd in de Sint-Baafskathedraal in Gent heeft gegeven. Telkens Collot in de Arteveldestad concerteerde, stond een werk van Verschraegen op het programma. Ook op andere plaatsen waar hij een concert gaf, sierde een werk van Gabriël Verschraegen de programmabrochure. Op uitnodiging van Collot gaf Verschraegen rond 1954 een recital op het grote Van Bever-orgel van de Dominicanerkerk te Etterbeek (aan de Renaissancelaan) met als slotwerk: *Toccata* van Jean Collot.

B. STUDENT LEMMENSINSTITUUT TE MECHELEN

Dank zij de lessen van Collot had Verschraegen een zeer belangrijke dosis leerstof verwerkt, toen hij in 1935, op aanraden van zijn leermeester, het Lemmensinstituut binnenstapte. Daardoor, en mede door zijn in die tijd ongebreidelde werkkraft, joeg hij door de klassen en cursussen van dit instituut als een stormram. De voornaamste leraars van Gabriël Verschraegen in Mechelen waren Henri Durieux (1878-1955) voor notenleer en harmonieeler, Marinus de Jong (1891-1984) voor harmonieeler, contrapunt en klavier, Staf Nees (1901-1965) voor praktische harmonieeler, Jules Van Nuffel (1883-1953) voor zang en gregoriaans en Flor Peeters (1903-1986) voor orgel, begeleiding en improvisatie. Durieux was organist aan enkele kerken in het Mechelse en Nees organist van de Mechelse basiliek O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Beide lieten geen noemenswaardige orgelcomposities na, niettegenstaande iemand als Staf Nees in 1922 de Lemmens-Tinelprijs voor orgel behaald had. Nees

heeft echter zeer verdienstelijk geleverd op het terrein van de beiaard en voor dit instrument vele composities geschreven: hij zal voornamelijk bekend blijven als beiaardier van de Sint-Romboutstoren en directeur van de beiaardschool. Aan hem droeg Gabriël Verschraegen zijn *Fantasia voor beiaard* op. Marinus de Jong heeft voornamelijk als pianist naam gemaakt, schreef talloze pianocomposities en componeerde ook voor orgel enkele zeer markante, sterk persoonlijk geïnspireerde werken zoals een *Triptiek*, een *Preludium en quadruplefuga*, een *Fantasia en fuga* en in 1964 ook een *Concerto voor orgel-solo*, opgedragen aan Gabriël Verschraegen en door deze laatste gecreëerd tijdens het *Festival van Vlaanderen* 1964 te Gent. Mgr. Jules Van Nuffel maakte grote naam als koorcomponist en liet monumentale missen en psalmen na, al dan niet met indrukwekkende orgelpartijen en die een echte kathedraalsfeer ademen. Zelfstandige orgelcomposities liet Van Nuffel niet na. De betekenis voor het orgel binnen het *Lemmensinstituut* van Verschraegens laatste en voornaamste leraar, Flor Peeters is voldoende gekend zodat verdere bespreking hieromtrent niet nodig is.

Het repertoire dat Gabriël Verschraegen tijdens zijn opleiding aan het Lemmensinstituut instudeerde bestond voornamelijk - en voor die tijd vrij algemeen gebruikelijk - uit werken van Oud-Nederlandse meesters, Bach, de romantici met Franck, Vierne en Widor voorop, en modernere meesters zoals Tournemire en Peeters. Dit is goed af te leiden uit het programma dat Gabriël Verschraegen speelde voor zijn laureaatsdiploma op 5 juli 1939:

- J.P. SWEELINCK, *Fantasia chromatica*
- J.S. BACH, *Toccata in F*
- J.S. BACH, *Koraal "Nun komm' der heiden Heiland"*
- C. FRANCK, *Troisième Choral*
- C. SAINT-SAËNS, *Preludium en fuga in Es*
- L. VIERNE, *Finale uit Symphonie I*
- CH. TOURNEMIRE, *Fantaisie-choral "In Ascensione Domini"*
- FL. PEETERS, *Symfonische Fantasia*

Gabriël Verschraegen behaalde dit diploma met onderscheiding. Dat de orgelklas van Flor Peeters in het Lemmensinstituut tussen 1935 en 1939 goed bezet was en dat Verschraegen vele medestudenten had, bewijst de opsomming van volgende namen die later ook in min of meerdere mate betekenis hebben gehad in de organistenwereld; we noemen de voornaamste: Marcel Druart, Joseph Berden, Jos De Bondt, Edgar De Laet, Ferdinand van den Heede, Albert Van Haute en Cécile Stevens. Verschraegen verliet het *Lemmensinstituut*

in 1939 en samen met hem studeerden in datzelfde jaar ook af: Albert Jansens, Hendrik Van Kogelenberg, Guy van Grunderbeeck, Richard van de Perre en Alfons Volckaert.

C. STUDENT GENTS CONSERVATORIUM

Op aanraden van zijn eminente orgelleraar studeerde Gabriël Verschraegen tussen 1940 en 1943 aan het *Koninklijk Conservatorium* te Gent. Het in te studeren orgelrepertoire voor het behalen van het Hoger Diploma onder leiding van Flor Peeters volgde de muzikale lijn zoals hij die voorheen in het *Lemmensinstituut* bij dezelfde leraar had aangeleerd gekregen: van Oud-Nederlandse meesters tot de modernen, maar dan wel veel uitgebreider. Alle orgellessen gingen door op het beroemde Cavallé-Coll-orgel van de Gentse Sint-Niklaaskerk aangezien het conservatorium zelf niet over een treffelijk orgel beschikte. Belangrijke medestudenten van Gabriël Verschraegen in die periode waren o.m. Leopold Sluys (later organist van de Basiliek en directeur muziekacademie te Halle), Stefaan Dombrecht (later organist van de Oostendse Sint-Petrus- en Pauluskerk), Berten De Keyser (gekend muziekrecencent en medeoprichter in 1946 van de *Gentse Orgelfeesten* en het tijdschrift *De Schalmei*), Hendrik Van Rechem (later directeur Muziekacademie te Eeklo en adjunct-leraar notenleer conservatorium Gent) en Edgar Dhont (later organist te Ardooie). Flor Peeters noemde al deze studenten samen "*de grote orgelklas van Gent*". Op 14 juli 1943 speelde Gabriël Verschraegen voor het behalen van het Hoger Diploma voor orgel het volgende gigantisch programma:

- FR. LISZT, *Preludium en fuga op B.A.C.H.* (keuzestuk uit het geheugen)
- J.P. SWEELINCK, *Chromatische Fantasia*
- G.F. HÄNDEL, *Concerto in F op. 4/4*
- J.S. BACH, *Passacaglia en fuga in c*
- J.S. BACH, *Fantasia en fuga in g*
- J.S. BACH, *Preludium en fuga in e klein*
- C. FRANCK, *Grande Pièce Symphonique*
- M. REGER, *Koraalfantaisie "Wachet auf, ruft uns die Stimme"*
- J. REUBKE, *Sonate Psalm 94*
- CH. TOURNEMIRE, *Cyclus "In Ascensione Domini"*
- J. JONGEN, *Sonata Eroïca*
- FL. PEETERS, *Sinfonia per Organo*

Gabriël Verschraegen behaalde dit diploma met grote onderscheiding.

Terzelfdertijd legde hij examen af voor compositie bij de toenmalige conservatoriumdirecteur Jules Toussaint-De Sutter (1889-1959); bij die gelegenheid componeerde Verschraegen *Thema en variaties* voor orkest en *Sonate in e op.4* voor orgel. Jules Toussaint-De Sutter zelf schreef geen orgelcomposities.

D. ORGANIST KATHEDRAAL GENT

In het kerkarchief van Zeveneken lazen we een notitie over de orgelherstelling in 1955: er wordt vermeld dat het werk ingespeeld werd door Gabriël Verschraegen "oud koster-organist van onze kerk"; het is dus waarschijnlijk zo dat Verschraegen (misschien nog tijdens zijn studententijd) hier tijdelijk een post waarnam, om dan na zijn studies de sprong te maken naar een prestigieuze orgelbank.

Gabriël Verschraegen werd immers op 1 december 1944 door de bisschoppelijke overheid benoemd tot organist-titularis van de Gentse Sint-Baafskathedraal. Hij werd hiermee de opvolger van de rijzige en statige Emiel De Grootte (1864-1953). Deze laatste had meer dan vijftig jaar dit ambt waargenomen en ontwikkelde zich hierbij tot een begaafd liturgisch organist. De Grootte volgde de muzikale gedachtengang van zijn oud-leraar aan het *Lemmensinstituut*, Oscar Depuydt, vóór Flor Peeters organist van de Mechelse kathedraal en vermaard liturgisch orgel improvisator. Emiel De Grootte nam in 1883 als student deel aan de inwijding van het nieuwe Anneessens-orgel in het *Lemmensinstituut* en in 1936, samen met Flor Peeters, aan de inwijding van het door Johannes Klais (Bonn) gerenoveerde en uitgebreide orgel in de kathedraal te Gent. Bij deze beide gelegenheden speelde De Grootte het eerste deel uit de *Sonate in g* van Edgar Tinel, die dit werk speciaal schreef voor het nieuwe orgel in het *Lemmensinstituut* waarvan hij de directeur was.

Voor Gabriël Verschraegen betekende het ambt van organist-titularis van de Gentse kathedraal niet alleen dat hij de dagelijkse kapittelmis en de diensten op zondag diende op te luisteren, maar de functie was in die zin belangrijk dat hij daardoor meteen ook de vaste begeleider werd van de *Schola Cantorum*, het

Afb. 3: F. Peeters en G. Verschraegen, leraar en leerling aan het orgel van St.-Baafs te Gent ca 1948

koor van de kathedraal, dat optrad tijdens de pontificale vieringen en waarin de bisschop van Gent voorging. Hij werkte er achtereenvolgens samen met de dirigenten-kapelmeesters kanunnik Gerard van Durme, Z.E.H. Noël Van Wambeke en Z.E.H. Prosper Goethals. Het was een periode van uitzonderlijke bloei waarbij de getalsterkte van de Schola soms opliep tot 140 uitvoerders. Deze Schola bracht uitvoeringen op hoog niveau met gregoriaanse gezangen, grote a-capella koorcomposities van o.m. da Vittoria, da Palestrina, Bruckner, Poulenc e.a. en daarnaast belangrijke werken met orgelbegeleiding van o.m. Gretjsaninov, Van Nuffel, Meulemans, Nees, Rosseau en nog zovele anderen. Er werd jaarlijks een groot kunstconcert

Afb. 4: De meester aan "zijn" orgel (1961)

in de kathedraal gegeven waarbij omzeggens iedere keer Gabriël Verschraegen als solist en begeleider optrad. Het gebeurde ook dat een gastorganist werd uitgenodigd om als solist op te treden; we denken hierbij aan Jiri Rheinberger (Praag), Flor Peeters, Charles Hens en Stanislas Deriemaeker. Telkens bracht de organist-titularis een bloemlezing uit het grote en bekende orgelrepertoire en waarbij namen als Buxtehude, Bach, Franck, Reger, Dupré, Jongen, Peeters en ook eigen werk op het programma verschenen.

E. LERAAR ORGEL AAN HET KONINKLIJK CONSERVATORIUM TE GENT

In opvolging van zijn oud-leraar Flor Peeters, die benoemd was tot leraar orgel aan het *Koninklijk Vlaams Conservatorium* te Antwerpen, ter vervanging van Alex Paepen, werd in 1948 Gabriël Verschraegen aangesteld als hoofd van de orgelklas aan het Gentse conservatorium; hij was voordien reeds vier jaar assistent van Flor Peeters geweest aan diezelfde instelling. In datzelfde jaar werd het nieuwe en door de firma J. Stevens uit Duffel getransformeerde Schyven-orgel in de concertzaal van het conservatorium in gebruik genomen. Het betrof vanaf dan een drieklaviers electrisch compromisorgel met zelfstandig pedaal en met behoud van enkele Schyven-registers. Het was een typisch concertorgel in open opstelling en met vrijstaande speeltafel. Het is op dit instrument dat Verschraegen zijn cursus diende uit te bouwen en dit dan ook

gedurende twintig jaar (1948-1968) heeft gedaan. In 1968 werd hij immers tot directeur van hetzelfde conservatorium benoemd en diende bijgevolg voor zijn orgelcursus ontslag te geven. Hij werd in deze discipline tijdelijk opgevolgd door Willy Climan (1936-1981). Mede door het feit dat dit orgel gebouwd was met materialen van mindere kwaliteit lag het voor de hand dat dit instrument geen lang leven beschoren was. En zo geschiedde het ook. Midden de zeventiger jaren was het conservatoriumorgel in verval geraakt en nadien totaal onbruikbaar geworden. Ondertussen werd de orgelcursus gegeven op de orgels van diverse Gentse kerken, o.m. de Sint-Jacobskerk en de Sint-Martinuskerk. Het was wachten tot 1984 vooraleer het nieuwe concertorgel van het conservatorium ingebruik werd genomen. Het betreft hier een door de Fa. Loncke gebouwd drieklaviers mechanisch instrument met zelfstandig pedaal, verdeeld over hoofdwerk, rugwerk, zwelwerk en voorzien van elektrische registertractuur en 64 Setzercombinaties. Er werd opnieuw gebruik gemaakt van het door Schyven gemaakte pijpwerk aangevuld met een hele reeks nieuwe registers, 51 in totaal. Het hele plan van dit nieuwe orgel werd nog door Gabriël Verschraegen, maar dan als conservatoriumdirecteur, uitgetekend. De afwerking en inhuldiging heeft hij echter niet meer kunnen meemaken.

De orgelcursus van Verschraegen was, zoals in die periode gebruikelijk, gericht op het legatospel, een speelwijze die hem door Flor Peeters was aangeleerd en die hij op zijn studenten zou overbrengen. Later is hieromtrent een kentering waar te nemen. Leerlingen die zich voor zijn cursus aanmeldden, waren verplicht een voor-opleiding piano gevolgd te hebben. Zij kregen de eerste twee jaar les van de monitor van de orgelklas (zoals dat destijds werd genoemd). Op voorstel van Verschraegen werden achtereenvolgens zijn oud-leerlingen Paul Van de Velde en Stanislas Deriemaeker met deze opdracht door de directeur van het conservatorium, Jules-Toussaint De Sutter, belast; eerstgenoemde van 1951 tot 1954 en laatstgenoemde van 1954 tot 1968. Als methode golden de laatste delen van Flor Peeters' *Ars Organi*, aangevuld met literatuur uit verschillende perioden. Na afloop van deze beide jaren gingen de leerlingen over naar de hoofdleraar voor verdere studie. Het repertoire dat hier werd ingestudeerd was vrij uiteenlopend, gaande van Sweelinck en Buxtehude over Bach naar de romantici met Franck, Reger en Vierne als uitschieters en de meer modernere school met Dupré, Langlais, Messiaen, Eben, Van der Horst, Peeters, Verschraegen en vele anderen. Daarnaast werd ook aandacht besteed aan de orgel improvisatie. Vaste vormen hierbij waren de sonate en de fuga terwijl ook de improvisatie in vrije stijl de nodige aandacht kreeg. Dat deze lessen ernstig werden gegeven, bewijst de uitslag van enkele van zijn oud-leerlingen tijdens internationale improvisatiewedstrijden: we denken hierbij aan Stanislas

Deriemaeker (laureaat improvisatiewedstrijden in Gent 1957 en Haarlem 1960), Jo Van Eetvelde (laureaat improvisatiewedstrijd Haarlem 1961) en Johan Huys (laureaat improvisatiewedstrijd Praag 1966). Dat heel wat studenten onder de leiding van Verschraegen hun orgeldiploma haalden aan het Gentse conservatorium toont de volgende namenlijst aan:

- 1950: Norbert Naessens, 1ste prijs met onderscheiding
- 1951: Paul Van de Velde, 1ste prijs met grote onderscheiding
Theodoor Van Hyfte, 1ste prijs
- 1952: Hilmer Verdin, 1ste prijs met grote onderscheiding
Georges Minne, 1ste prijs met onderscheiding
- 1953: Jan Ravens, 1ste prijs met onderscheiding
Stanislas Deriemaeker, 1ste prijs
Roger Deruwe, 1ste prijs
- 1954: Paul Van de Velde, hoger diploma met onderscheiding
- 1956: Stanislas Deriemaeker, hoger diploma met grote onderscheiding
- 1957: Jo Van Eetvelde, 1ste prijs met onderscheiding
Lucien Goethals, 1ste prijs
- 1958: Herman Verschraegen, 1ste prijs met grote onderscheiding
- 1960: Herman Verschraegen, hoger diploma met grote onderscheiding
Jo Van Eetvelde, hoger diploma met grote onderscheiding
Beni Vanderzwalmen, 1ste prijs met onderscheiding
- 1963: Karel Paukert, 1ste prijs (speciaal diploma) met grote onderscheiding
Ivan Leire, 1ste prijs met onderscheiding
Frans Boon, 1ste prijs
- 1964: Karel Paukert, hoger diploma (speciaal diploma) met grote onderscheiding
Johan Huys, 1ste prijs
Jan Baert, 1ste prijs
- 1965: Luc Leupe, 1ste prijs met onderscheiding
Marcel Defleur, 1ste prijs
- 1967: Ronald Speliers, 1ste prijs met onderscheiding
- 1970: Dirk Verschraegen (voorbereid door Gabriël), 1ste prijs
- 1978: Edward De Geest (als privéleerling van Verschraegen), hoger diploma met grote onderscheiding

Dat verschillende van Verschraegens' oud-leerlingen in hun later leven in het "orgel- en muzikleven" naam hebben gemaakt, blijkt uit de hierna vermelde gegevens:

- *Paul Van de Velde* werd leraar orgel aan het Brugse conservatorium in opvolging van Kamiel D'Hooghe (benoemd tot directeur van het conservatorium te Brussel), lesgever aan het Gentse conservatorium en directeur van de Academie voor Muziek en Woord te Oudenaarde.
- *Hilmer Verdin* werd leraar orgel o.m. aan de Muziekacademie te Izegem.
- *Georges Minne* week uit naar Noord-Ierland waar hij benoemd werd tot

---

organist van de kathedraal te Armagh.

- *Stanislas Deriemaeker* was eerst monitor van de orgelklas aan het Gentse conservatorium om daarna organist te worden te Antwerpen, eerst van de Sint-Jozefskerk en daarna van de kathedraal. Nadien volgde hij Flor Peeters op als titularis van de orgelklas aan het Antwerps conservatorium. Treedt vaak op als concertorganist.

- *Roger Deruwe* werd organist van de Brugse H.-Bloedkapel en de St.-Jacobskerk, later (1968) van de kathedraal, in opvolging van Kamiel D'Hooghe, en leider van de bekende Scola Gregoriana, eveneens te Brugge.

- *Jo Van Eetvelde* was eerst organist van de Sint-Laurentiuskerk te Lokeren, alwaar hij zijn leraar G. Verschraegen opvolgde als directeur van de Academie voor Muziek en Woord. Hij was ook geruime tijd lesgever aan het Gentse conservatorium en het Brabants conservatorium in Tilburg. Trad vaak op als concertorganist en is momenteel actief als leider van het ensemble Convivium Musicum.

- *Herman Verschraegen* (°1936 - †1994, neef van Gabriël) werd organist van de Antwerpse Sint-Jozefskerk, in opvolging van Stanislas Deriemaeker. Hij nam later de functies waar van directeur van de Wilrijkse Muziekacademie en leraar van de orgelklas aan het *Koninklijk Conservatorium* te Brussel en concerteerde regelmatig.

- *Karel Paukert* (Tjech van oorsprong) was een tijdlang assistent-organist van de Gentse kathedraal, ter vervanging van Verschraegen. Week nadien uit naar IJsland en later naar de USA, waar hij nog steeds werkzaam is. Concerteert veelvuldig als organist.

- *Johan Huys* was achtereenvolgens assistent van de orgelklas en leraar clavecimbel, beide aan het Gentse conservatorium. Volgde G. Verschraegen op, na diens overlijden, als directeur van hetzelfde conservatorium. Hij is een bekend figuur in de wereld van de oude muziek en concerteert veelvuldig als clavecinist en organist.

- *Ivan Leire* werd leraar aan het conservatorium te Antwerpen en directeur van de Muziekacademie te Ekeren.

- *Dirk Verschraegen* (oudste zoon van Gabriël) is sedert 1973 directeur van de Muziekacademie van het Gemeenschapsonderwijs te Gent, in welke stad hij tevens docent orgel is aan het conservatorium.

- *Edward De Geest* was lesgever aan het Gentse conservatorium om daarna directeur te worden van de Academie voor Muziek en Woord te Eeklo en organist van de kathedraal te Gent; deze laatste functie als opvolger in indirecte lijn van Gabriël Verschraegen. Concerteert regelmatig.

Andere organisten die reeds hun diploma hadden behaald aan een ander

---

conservatorium of muziekhogeschool, volgden privé-onderricht bij Verschraegen om zich te verdiepen in één of andere stijlrichting; we denken hierbij o.m. aan *Jozef Sluys*, ere-directeur van de Muziekacademie te Schaarbeek, achtereenvolgens organist in de Sint-Pieterskerk te Jette en nadien organist-titularis van de kathedraal te Brussel en concertorganist.

F. DIRECTEUR VAN DE ACADEMIE VOOR MUZIEK EN WOORD TE LOKEREN

In 1962 benoemde de Gemeenteraad van de Stad Lokeren Gabriël Verschraegen tot directeur van de Academie voor Muziek en Woord en dit in opvolging van A. Van den Broeck, ontslagnemend wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Tijdens zijn relatief kort directeurschap (1962-1968) bouwde Verschraegen deze academie verder uit. Het leerlingenaantal steeg voortdurend en er werden nieuwe cursussen opgericht: gitaar, orgel, harmonie en muziekgeschiedenis. De directeur doceerde zelf gedurende enkele jaren de drie laatstgenoemde leergangen. Later werd hij hierin opgevolgd door zijn oud-leerling Jo Van Eetvelde, nadat deze laatste op 1.1.1965 reeds was aangesteld tot organist van de dekanale kerk te Lokeren. Het was diezelfde Van Eetvelde die Verschraegen ook als directeur opvolgde van de Lokerse muziekacademie ingevolge de benoeming van Verschraegen tot directeur van het Gentse conservatorium.

G. DIRECTEUR VAN HET KONINKLIJK CONSERVATORIUM TE GENT

Nadat Léon Torck, wegens het bereiken van de ouderdomsgrens, in 1968 ontslag had genomen als directeur van het Koninklijk Conservatorium te Gent, werd Gabriël Verschraegen zijn opvolger. Van bij het begin van zijn opdracht richtte de nieuwe directeur meteen een tot dan toe hele reeks ongekende cursussen op waardoor een verjongingskuur binnen het lerarenkorps werd aangebracht. Het studentenaantal groeide en nieuwe accommodaties dienden te worden gezocht. Ook de concertvereniging van het conservatorium onderging een serieuze muzikale inspuiting; mede daardoor steeg de artistieke waarde van de gekende Zaterdagavondconcerten. Componisten met gevestigde naam en jonge opkomende toondichters kregen creatieopdrachten terwijl leraars met faam uit het eigen conservatorium werden uitgenodigd om solist op te treden, hetzij in

---

kamer muziekverband of met een belangrijk orkest van eigen bodem. In 1975 werd onder zijn impuls in het Gentse conservatorium, naast de oude structuur, een nieuwe structuur doorgevoerd, een compleet nieuw lessensysteem, bestaande uit een eerste en tweede cyclus, en die destijds op nogal wat weerstand stootte. Verschraegen was daar niet zo gelukkig mee, omdat men - naar zijn zeggen - "de boot aan het missen was". De oude en nieuwe structuren leefden echter nog vele jaren naast elkaar, tot enkele jaren terug het hogeschooldecreet werd ingevoerd, waardoor de bovenvermelde structuren definitief tot het verleden gingen behoren.

III. PRAKTIJK ALS CONCERTORGANIST

Gabriël Verschraegen was een veelgevraagd concertorganist in binnen- en buitenland. Hij speelde ongeveer een 1000 concerten, niet alleen als solist maar ook als organist-begeleider. Zijn eerste buitenlands concert had plaats in juli 1948 in de Benedictijnerabdij van Engelberg in Zwitserland; hij concerteerde er samen met de Schola Cantorum van de Sint-Baafskathedraal o.l.v. kannunik Gerard Van Durme. Zijn laatste concert in het buitenland speelde hij in november 1980 in de Dom te Keulen tezamen met - toeval of niet - ...de Schola Cantorum van de Gentse kathedraal, ditmaal geleid door Z.E.H. Pros Goethals; het optreden kaderde in de viering van de *Domfeste* aldaar.

Bij het doorbladeren van zijn concertprogramma's zien we dat hij optrad in zowat alle grote Europese muziekcentra (België, Nederland, Denemarken, Zweden, Noorwegen, Duitsland, het voormalige Tsjechoslowakije, het voormalige Joegoeslavië, Hongarije, Oostenrijk, Zwitserland, Italië, Spanje, Frankrijk), de USA en de voormalige USSR. We zien ook dat hij meerdere malen met orkesten heeft opgetreden zoals daar zijn: het kamerorkest van het *NIR*, het *Frankfurter Kammerorchester*, de *Züricher Philharmonie*, de *Staatskapelle Zagreb* e.a.

Verschraegen leefde hoofdzakelijk in periode waarin het elektrische compromisorgel hoogtij vierde. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij als concertorganist zijn programma's voornamelijk op dergelijke orgels diende samen te stellen. Deze programma's hadden meestal een universele inslag: oude, romantische en meer hedendaags gekleurde partituren op één programma waren schering en inslag. Verschraegen bezat een uitgebreid repertoire op dat gebied. Toch stellen we ook vast dat bij bepaalde gelegenheden meer thematisch werd geprogrammeerd. Zo speelde hij in de Oude Kerk te Delft, in de Bavo te Haarlem, in de Dom te Utrecht en op het Schnitgerorgel te Zwolle uitsluitend

---

Bachprogramma's. In de kathedraal te Gent speelde hij jaarlijks voor het *Festival van Vlaanderen* een recital rond een bepaalde componist als daar zijn Buxtehude, Bach, Franck, Reger, Messiaen e.a. Ook op oud-Vlaamse, historische instrumenten zoals bv. de orgels te Moere en te Haringe, bracht hij composities die volledig aan de aard en het karakter van een dergelijk instrument waren aangepast. In die zin kunnen we dan ook spreken van een zekere evolutie in zijn concertprogrammatie.

IV. GABRIËL VERSCHRAEGEN ALS ORGELEXPERT

De periode 1945-1970 was voor de Belgische orgelbouw een tijd waarin transformaties van historische orgels vanzelfsprekend beschouwd werden. In Vlaanderen was op dat moment omzeggens geen wetenschappelijk orgelonderzoek en men bouwde lustig voort op de aan gang zijnde ombouwprincipes naar de modernere tijd. Verschraegen's benadering tot het historische orgelinstrument was daarom in die periode weinig vruchtbaar. Het compromisorgel-principe had toen nog steeds de bovenhand. Daarvan getuigt ook de aard van zijn studie-orgel, een in 1955 door de Fa. Loncke gebouwd tweeklaviers orgel met pedaal, voorzien van een complete elektrische tractuur. Dit orgel bleef tot 1970 in zijn woonst aan de Kwaadham 10 te Gent opgesteld. Voordien had hij al een klein éénklaviers-orgel in bezit gehad (een voormalig klooster-orgeltje?) dat hij doorverkocht aan de kerk in Hemiksem-Statie, waar het zich nog bevindt.

Mede door een meer gericht beleid vanwege de overheid inzake momumenten (waaronder ook het historisch beschermde orgel resorteert), kwam begin van de jaren '70 een ware kentering op gang. Verschraegen begon hier interesse voor te betonen, al was dat zeer geleidelijk. Het opmaken van restauratiedossiers (het gold hier voor alle duidelijkheid over de eerste schetsen) van belangrijke orgels zoals bv. te Gent (Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk), Ninove en Semmerzake zijn hiervan duidelijke voorbeelden. Orgeldeskundige Gabriël Loncke stond uiteindelijk in voor de definitieve samenstelling van deze drie dossiers, en nam na het overlijden van Verschraegen de volledige leiding der werken. Voorheen werd Verschraegen vanuit zijn functie als lid van de diocesane/interdiocesane commissie voor orgelbouw dikwijls als adviseur aangeduid bij ombouw en/of transformatie van orgels in het bisdom Gent en daarbuiten. We denken hierbij aan de orgels te Daknam en Watervliet, twee instrumenten waaraan hij toch wel gehecht was. Het klankbeeld van deze beide instrumenten liet hij

trouwens vastleggen op een LP, in de reeks *Luister van de Muziek in Vlaanderen*. Volledigheidshalve geven we hier ook een lijst van orgelinspelingen, voornamelijk in de provincie Oost-Vlaanderen, door Gabriël Verschraegen:

- 1946: Zele, Sint-Ludgerus, samen met E. Mertens / transformatie Van Peteghem-orgel, door J. Loncke
 1947: Burst, Sint-Martinus / ombouw Vereecken-orgel, door J. Loncke
 1947: Gent, Sint-Coleta / vergroting en renovatie orgel Ch. Anneessens, door J. en P. Anneessens
 1948 (7/2): Gent, conservatorium, samen met F. Peeters / firma J. Stevens, ombouw van het Schyven-orgel
 1948 (30/5): Sint-Niklaas, Christus-Koningkerk, samen met M. Pieters / nieuw orgel J. Loncke
 1948 (14/11): Waarschoot, wijk Ter Beke / nieuw orgel firma Pels (Lier)
 1948: Kruishoutem, samen met F. Peeters en H. Van Rechem / totale renovatie (Van Peteghem?), door E. Verschueren
 1948 (19/12): Herne / totale renovatie van een ouder orgel (De Volder?) door J. Loncke
 1949 (20/2): Kortrijk, Sint-Anna, samen met H. Roelstraete (nieuw Anneessens-orgel)
 1949 (24/4): Harelbeke, Sint-Salvator / renovatie ouder orgel (div. periodes), door J. Loncke
 1949: Nevele / renovatie (met kast en mat. Van Peteghem + Lovaert), door J. Loncke
 1950: Destelbergen / renovatie orgel Ch. Anneessens, door E. Verschueren
 1950 (10/9): Gent, Dominikanerkerk (Holstraat) / ombouw Schyven-orgel, door J. Loncke
 1950: Ledeberg / nieuw orgel J. Loncke
 1951 (7/10): Gent, Sint-Michiels / ombouw door P. Anneessens van ouder orgel (De Volder, Lovaert e.a.)
 1951 (4/11): Drongen, Klein Seminarie St.-Paulus / nieuw orgel J. Loncke
 1951: Lochristi / renovatie ouder orgel (Bis & D'Estrée + Van Peteghem + D'Hondt e.a.) door J. Loncke
 1951 (3/6): Nazareth / herstelling Vergaert-orgel, door J. Loncke
 1952 (17/2): Oordegem / nieuw orgel J. Loncke
 1952 (14/9): Lede / renovatie ouder orgel (Le Royer, Van Peteghem), door J. Loncke
 1953: Zelzate, Sint-Laurentius / nieuw orgel J. Loncke
 1954 (14/4): Schorisse / ombouw ouder orgel (Van Peteghem e.a.) door J. Loncke
 1954: Assenede / nieuw orgel J. Loncke
 1955 (13/3): Mendonk / ombouw Schyven-orgel door J. Loncke
 1955 (28/8): Maria-Aalter / nieuw orgel P. Anneessens
 1955 (9/10): Nukerke / totale renovatie ouder orgel, door firma J. Stevens
 1955: Zeveneken / herstelling (orgel Van Peteghem + Vereecken) door J. Loncke
 1955 (20/11): Wachtebeke-Overslag / nieuw orgel J. Loncke
 1956 (15/4): Gent, Sint-Jacobs / transformatie orgel (Van Peteghem + Deprez) door J. Loncke
 1956 (27/5): Moerzeke-Castel / transformatie Vereecken-orgel, door J. Loncke
 1956 (12/8): Sleidinge / renovatie oud orgel (Van Peteghem e.a.) door J. Loncke
 1956 (9/9): Deurle / transformatie Lovaert-orgel, door J. Loncke
 1956: Gent, Sint-Lucasinstituut (nieuw Verschuerenorgel)
 1957 (20/1): Erembodegem / nieuw orgel J. Loncke
 1957 (19/5): Groot-Bijgaarden, Brs. v.d. Christelijke Scholen / nieuw orgel J. Loncke
 1957 (14/7): Zomergem / nieuw orgel J. Loncke

- 1957 (3/11): Moortsele / nieuw orgel J. Loncke
 1958: Merelbeke-Flora / nieuw orgel firma Pels (Lier)
 1958 (21/9): Serskamp / nieuw orgel E. Verschueren
 1958 (5/10): Sinaai-Statie, samen met M. Van der Meulen / nieuw orgel P. Anneessens
 1959: Gent, Troonzaal Stadhuis / nieuw orgel P. Anneessens
 1959 (22/8): Adegem / ombouw ouder orgel (Delhaye? + Van Peteghem + Hooghuys) door firma Loncke
 1959 (21/12): Boekhoute / nieuw orgel firma Loncke
 1960 (1/5): Zonhoven / ombouw ouder orgel (Robustelly e.a.) door E. Verschueren
 1960: Afsnee / transformatie Lovaert-orgel, door E. Verschueren
 1960 (15/5): Borsbeke / totale renovatie ouder orgel (anoniem), door firma Loncke
 1962 (28/1): Lokeren, Sint-Laurentius / ombouw (Schyven-orgel, kast Forceville-orgel) door G. Delmotte
 1962 (6/5): Beveren, samen met W. Snellings / ombouw orgel (18de e. + Ch. Anneessens) door firma Loncke
 1962 (16/9): Ertvelde-Kluisen / nieuw orgel firma Loncke
 1963: Moerzeke / herstelling (18de e., Van Peteghem?) door firma Loncke
 1963: Mater / transformatie ouder orgel (Loret + Haelvoet) door P. Anneessens
 1963 (22/12): Aalter / transformatie & uitbr. (Van Peteghem-orgel) door firma Loncke
 1963: Machelen bij Deinze / transformatie ouder orgel (o.m. C. Cacheux) door firma Loncke
 1964 (18/10): Scheldewindeke / totale renovatie door firma Pels (Lier)
 1964: Kieldrecht-Prosperpolder / nieuw orgel A. Thunus
 1966: Landegem / nieuw orgel firma Loncke
 1969 (21/3): Gent-Ekkergem, samen met Herman en Dirk Verschraegen / totale renovatie Ch. Anneessens-orgel, door firma Loncke
 1969 (13/4): Watervliet / renovatie oud orgel (Ledou + Delhaye + Van Peteghem + Reygaert etc.) door firma Loncke
 1971: Evergem-Doornzele / nieuw orgel firma Loncke
 1972: Gent, Christus-Koning / nieuw orgel G. Delmotte-orgel (hergebruik Ch. Anneessens-orgel van Leuven, Dominicanen)
 1972: Wetteren, Sint-Gertrudis / herstelling Schyven-orgel
 1976: Bassevelde / herstelling Ch. Anneessens-orgel
 1978: Sint-Niklaas, Don Bosco-kerk, samen met A. De Clercq / ombouw

V. GABRIËL VERSCHRAEGEN ALS ORGANISATOR

Op dit domein waren de organisatie van de *Gentse Orgelfeesten* in 1946, het *Internationaal Orgelcongres* in 1951 te Tongerlo en de oprichting van het *Gents Orgelcentrum* Verschraegens belangrijkste organisatorische verwezenlijkingen.

A. GENTSE ORGELFEESTEN

De doelstelling van deze feesten was het samenbrengen van organisten, orgelbouwers, organologen en sympatisanten om getuigenis af te leggen van de hoge waarde van de meesters die roemloos stierven en naamloos dood zijn en om getuigenis af te leggen van de prachtige orgelkunst. Verschraegen was samen met een ander Gents organist, Berten De Keyzer, en het redactieteam van het toenmalige tijdschrift *De Schalmei* de promotor van dit hele gebeuren. Er werden drie grote orgelrecitals gegeven door respectievelijk Verschraegen zelf op het geroemde Cavallé-Coll-orgel van de Sint-Niklaaskerk, door Charles Hens op het Forest-orgel van de Augustijnerkerk en tenslotte door Flor Peeters op het Klais-orgel van de kathedraal. Referaten werden gehouden door Dr. Vente, Piet Visser en Dom Krebs. Flor Peeters hield een causerie over zijn concertreis naar Amerika. Het waren schitterende *Orgelfeesten* die grote belangstelling kenden, ook vanuit het buitenland.

B. ORGELCONGRES TONGERLO

De opzet van dit congres, dat onder het voorzitterschap stond van Flor Peeters, hierin bijgestaan door Gabriël Verschraegen als ondervoorzitter en Titus Timmerman als secretaris, had veel gemeen met de Gentse Orgelfeesten van 1946. Het aankweken van wederzijds begrip en een doelmatige samenwerking tussen organisten en orgelbouwers waren de voornaamste aspecten. Door deze samenwerking en mede door de kennismaking van het orgel en de liefde voor de orgelmuziek werd getuigenis afgelegd van de mooie orgelkunst. Het Klais-orgel van de abdijkerk stond tijdens het gehele congres centraal. Hierop concerteerden achtereenvolgens Jozef Tönnies, Flor Peeters, Gabriël Verschraegen, Pierre Segond en Allen Harvinson. Referaten werden gehouden door Hans Klotz, Alfred Stevens, Norbert Dufourcq, Arden Withacre, Hennie Schouten en Prof. Dr. Floris van der Mueren. Belangrijk tijdens dit congres was, dat, in opvolging van het inmiddels opgeheven tijdschrift *De Schalmei*, een ander en nieuw tijdschrift het levenslicht zag, nl. *De Praestant* dat bleef bestaan tot en met de jaargang 1972. Na enkele jaren van onderbreking werd dan in 1978 het tijdschrift "Orgelkunst" boven de doopvont gehouden en dat tot op heden nog steeds verschijnt.

C. HET GENTS ORGELCENTRUM

Daar waar *De Schalmei* en de *Gentse Orgelfeesten* de aandacht op de orgelbeweging hadden getrokken, was de oprichting in 1951 van het *Gents Orgelcentrum* een uniek initiatief dat tot stand kon komen ten gevolge van de vele contacten die Gabriël Verschraegen had gelegd met binnen- en buitenlandse collega's. De bedoeling was in Gent de historie en de kunst van het orgel levendig te houden, het orgel een zekere, altijd waardevolle en waardige populariteit te geven die het tot dan toe had moeten missen. Zwaartepunt van dit centrum waren en zijn nog steeds de jaarlijks terugkerende recitals in de Sint-Baafskathedraal. Het is niet mogelijk hier een volledige lijst weer te geven van al de organisten die hun aandeel hebben gehad in deze concertreeks, maar het zijn er zeer veel geweest.

Men zal er namen vinden van onbekende, minder bekende en schitterende organisten van bij ons en uit het buitenland; zowat alle "groten" vanaf 1950 tot heden waren erbij. Zij brachten een enorme hoeveelheid gekende, minder gekende en totaal ongekende literatuur, literatuur uit eigen land en van eigentijdse componisten. Verder ontdekt men dat het *Orgelcentrum* aandacht heeft besteed aan jonge organisten, zelfs als die nog maar pas het conservatorium of een andere muziekhogeschool hadden verlaten. Zo zijn de reeksen een traditie geworden. Het is een orgelbeweging die zich vanuit Gent over Vlaanderen en daarbuiten heeft doorgezet. Dat was tenslotte het werk van Gabriël Verschraegen. Dat alleen kan men een levenswerk noemen.

Daarnaast kwamen in 1955, 1958 en 1963 de Bachwedstrijden op het programma van het *Orgelcentrum*. Het waren drie wedstrijden die spannend, grootscheeps maar ook soms sensationeel verliepen. Vervolgens werden in 1957

Afb. 5: De "groten" tijdens het orgelcongres van 1951 te Tongerlo; vlnr, staande: ?, Piet Visser, Guido Peeters, Arden Withacre, Titus Timmerman en Pierre Segond; zittend: Norbert Dufourcq, Anton Nowakowski, Hanz Klotz, Flor Peeters, Gabriël Verschraegen en Albert De Klerk

nog een improvisatiewedstrijd en in 1958 een orgelcompositiewedstrijd georganiseerd. We geven hierbij op een rij de samenstelling van de jury en de rangschikking van de laureaten weer van die wedstrijden:

1955: Er waren voor de Bachwedstrijd 48 kandidaten uit 14 verschillende landen

De wedstrijd ging door in het conservatorium

Jury: Léon Torck, voorzitter
Flor Peeters, Gaston Litaize, Hans Klotz, Albert de Klerk, Corneel Mertens en Gabriël Verschraegen, leden
Marcel Lageirse, secretaris

Laureaten: Leopold Sluys, eerste prijs
Paul Barras, tweede prijs
Georges Robert, derde prijs
Jeanine Corajoid, vierde prijs
Kamiel D'Hooghe, vijfde prijs
Hubert Kremers, zesde prijs
Jozef D'Hoir, zevende prijs
Bernard Lagacé, achtste prijs
Marjorie Jackson, negende prijs

1957: Er waren 4 kandidaten voor de improvisatiewedstrijd

De wedstrijd ging door in de kathedraal

Jury: Gabriël Verschraegen, voorzitter
Jean-Jacques Grünenwald, Frederich Högnier en Charles Hens, leden
Marcel Lageirse, secretaris

Laureaten: Uwe Röhl, eerste prijs
Stanislas Deriemaeker, tweede prijs
Edwin Peter, derde prijs
Koos Bons, vierde prijs

1958: Er waren voor de Bachwedstrijd 40 kandidaten uit 9 verschillende landen (voorselecties hadden reeds plaats gehad in Praag, London, Budapest en Trento)

De wedstrijd ging door in het conservatorium

Jury: Gabriël Verschraegen, voorzitter
Anton Nowakowski, Sebestyen Pecsí, Jiri Rheinberger, Luigi Ferdinando Tagliavini, Anton Van der Horst en Corneel Mertens, leden
Marcel Lageirse, secretaris

Laureaten: René Saorgin, eerste prijs
Stanislas Deriemaeker, tweede prijs
Jan Hora, derde prijs
Istvan Klinda, vierde prijs
Achille Berruti, vijfde prijs

1958: Voor de orgelcompositieprijs waren er 40 inzendingen

De bekroonde werken werden tijdens een concert in het conservatorium uitgevoerd door Marcel Druart en het orkest van de N.I.R.

Jury: Gabriël Verschraegen, voorzitter
Georges Stam, Jean-Jacques Grünenwald, Charles Hens en Vic Legley, leden
Marcel Lageirse, secretaris

Laureaten: Joseph Doppelbauer, eerste prijs in de reeks orgelconcerti + orkest
Peter Cabus, eervolle vermelding
Lucien Goethals, eervolle vermelding

Jean Franssen, eerste prijs in de reeks orgelowerwerk

1963: Voor de Bachwedstrijd waren er 40 kandidaten uit 14 verschillende landen

De wedstrijd ging door in het conservatorium

Jury: Gabriël Verschraegen, voorzitter
Aloïs Forer, Charles Hens, Friedrich Högnier, Anton Nowakowski, Jiri Rheinberger en Pierre Segond, leden
Marcel Lageirse, secretaris

Laureaten: Wolfgang Sebastian Meyer, eerste prijs
Lionell Rogg, tweede prijs
Jozef Sluys, derde prijs
Marinette Extermann, vierde prijs

Nieuw bij deze wedstrijd was dat de finalisten, naast een Bachwerk, ook een concerto met orkest uit het hedendaagse repertoire dienden te spelen. Zo speelde onze landgenoot Jozef Sluys een voordien nooit uitgevoerd orgelconcerto van de Oudenaardse componist Robert Herberigs.

Nog een bijkomende activiteit van het *Gents Orgelcentrum* was de organisatie van een orgelcongres in 1958, ter gelegenheid van de *Wereldtentoonstelling*. Diverse sprekers uit verschillende landen kwamen er spreken over de belangrijkste aspecten van de orgelbeweging, meer bepaald en in ieder geval met bijzondere nadruk over de orgelbouwkunst

Afb. 6: Gabriël Verschraegen met Jean Langlais na een recital in 1957

en de historie daarvan in de Nederlanden. Dit congres was dan ook meer bedoeld als een uitwisseling van gedachten en van de resultaten die in de jongste jaren op het domein van de orgelbouw werden bereikt. Het onderwerp leek dan ook minder geschikt voor het brede publiek. Ter bekroning van dit congres gaf Marcel Dupré een groot recital in de kathedraal.

Daarmee werden de wedstrijden stopgezet omdat, zo verklaarde Gabriël Verschraegen, het doel bereikt was, nl. het orgel in de muziekwereld de plaats geven welke het verdient.

Afb. 7: Na een recital in 1957; vlnr: Mevrouw Walcha, Helmut Walcha, Gabriël Verschraegen, ? en Marieke Verschraegen

VI. JURYLID BIJ NATIONALE EN INTERNATIONALE WEDSTRIJDEN

Gezien zijn bekendheid in binnen- en buitenland werd Gabriël Verschraegen regelmatig gevraagd te zetelen als jurylid bij grote wedstrijden voor orgelinterpretatie, -improvisatie en -compositie. We zetten ze op een rijtje:

<i>Gent:</i>	1955, 1957, 1958 en 1963 (zie onder beschrijving <i>Gents Orgelcentrum</i>)
<i>Brugge:</i>	1973 met als collega's D. Pizzaro, L. Rogg, K. D'Hooghe, L. Doerr en B. Lagacé
	1976 met als collega's L. Doerr, A. de Klerk, B. Lagacé, N. Danby en X. Darasse
	1979 met als collega's N. Danby, X. Darasse, T. Koopman, B. Lagacé en M. Radulescu
<i>Praag:</i>	1958 met als collega's J. Rheinberger, H. Keller, A. Engels en P. Segond
	1966 met als collega's J.F. Köhler, F. Rawskowski, H. Lepnum en S. Peci
<i>Graz/Seckau:</i>	1960 met als collega's A. Nowakowski, F. Germani, M. Dupré, A. Forer en P. Segond
<i>München:</i>	1962 met als collega's M. Schneider, B. Janacek, A. van der Horst, S. Peci en A. Nowakowski
<i>Genève:</i>	1962 met als collega's P. Segond, H. Vollenwieder, A. Berutti, F. Rawskowski en J. Langlais
<i>Haarlem:</i>	1962 (improvisatie) met als collega's P. Kee en J. Rheinberger

Gambarongo (I): 1964 (compositie) met als collega's G. Confalonieri, C.F. Semini, G. Spinelli en J.J. Grünenwald

VII. DISCOGRAFIE

Naast een onnoemelijke reeks opnamen voor binnen- en buitenlandse radiozenders, heeft Gabriël Verschraegen ook verschillende LP's gerealiseerd. Zijn discografie bestaat uit de volgende plaatopnames:

1. "Old Netherlands Masters of Organ Music"
Supraphon SS 50548 (Stereo)
Werk van Obrecht-Brumel-Scronx-Cornet-Fiocco-Loeillet- Luython-Van den Kerckhoven
Gabriël Verschraegen, voormalig Riegerorgel Smetanzaal Praag
2. "Oude orgels in Vlaanderen"
Alpha DB 137
Werk van Chaumont-Brumel-Scronx-Van den Gheyn-Van Helmont-Fiocco-Van den Kerckhoven
Gabriël Verschraegen, orgel Haringe
3. "Oude Nederlandse orgelmuziek"
Alpha CL 3017
Werk van Obrecht-Isaac-Scronx-Anonymus-Cornet-Loeillet-Raick-Van den Kerckhoven-Fiocco-Van den Gheyn
Gabriël Verschraegen, orgels Haringe, Machelen/Deinze, Gent (kruisbeukorgel kathedraal)
4. "Nicholas de Grigny: La Messe d'orgue"
Alpha DB 87
Gabriël Verschraegen, orgel Abdijkerk Sint-Truiden
5. "Luister van de Muziek in Vlaanderen"
LMV 30/008A
Werk van Van den Kerckhoven-Raick-Van den Gheyn-Obrecht, Guillet-de Macque-Luython
Gabriël Verschraegen, orgel Daknam en Watervliet
6. "Gloria Laus: Koor en orgel in de Sint-Baafs te Gent"
Alpha SP 6032
Gregoriaans-Rosselli-da Viadana-Bardos-Vaughan-Williams-Nees-Loeillet-Van den Kerckhoven-Raick-Isaac-Obrecht-Van den Gheyn

Afb. 8: Gabriël Verschraegen, rustig luisterend naar eigen opnamen

Schola Cantorum kathedraal Gent

Gabriël Verschraegen, orgel kathedraal Gent

7. "Brahms-Reger-Hindemith"

Christophorus CLP/73316

Gabriël Verschraegen, Klaisorgel Beethovenhalle Bonn (D)

8. "Belgische Orkestmuziek: De Croes-Decadt-Verschraegen"

Alpha DB 456

o.m. Concerto voor orgel, strijkers en pauken (1962) van Gabriël Verschraegen

Gabriël Verschraegen, voormalig orgel conservatorium Gent en solisten Belgisch

Kamerorkest o.l.v. G. Maes.

9. "Oude Belgische Meesters van het Clavecimbel"

Alpha DB 136

Werk van Boutmy-Van den Gheyn-Loeillet

Gabriël Verschraegen, Neupertclavecimbel

Daarnaast bestaan ook opnamen van orgelwerk van Gabriël Verschraegen op LP en CD, uitgevoerd door enkele Vlaamse organisten. Het betreft hier:

a. Toccata in h

LP Eufoda 1038

Johan Huys, Loncke-orgel conservatorium Gent

b. Passacaglia in e

CD Sig 97004

Edward De Geest, Klaisorgel kathedraal Gent

c. Koraalvoorspel op Placare

CD in een uitgave van de Antwerpse Kathedraalconcerten, CD René Gailly

Stanislas Deriemaeker, Schyvenorgel kathedraal Antwerpen

d. Partita per octavo tono super Veni Creator

CD in de reeks Organica Belgica, CD Prezioso 820207

Jozef Sluys, Van Beverorgel Sint-Agatha-Berchem (Brussel)

VIII. VERSCHRAEGEN ALS COMONIST

Gabriël Verschraegen was geen veelschrijver. Het ontbrak hem daartoe aan de nodige tijd. We hebben de indruk dat ambtsplichtelijke en pedagogische werkzaamheden, organisatorische beslommingen, de functie van kathedraalorganist en een druk concorderend leven ons wellicht van menige bladzijde waardevolle muziek verstoken heeft gehouden. Ondanks dat hebben toch verscheidene orgelwerken het repertoire van vele organisten verrijkt.

We herinneren ons ook wat Gabriël Verschraegen vele jaren geleden zeer positief verklaarde omtrent "compositie": "Geen romantiek meer. Wél een moderne taal die aanleunt bij de orgelstijl van de barok en toch

oorspronkelijk en natuurlijk blijft. Mijn ideaal: een stevige constructie, zuivere contrapuntiek, klare lijnen, een doorzichtige schrijfwijze en vooral suprematie van de melodie. Immers, hoe vernuftig gebouwd, kleurrijk geharmoniseerd of ritmisch karakteristiek een compositie ook moge zijn, toch zal de melodische spanning de zeggingskracht ervan bepalen. Diepe muzikaliteit en technische bevoegdheid staan steeds voorop."

Verschraegens orgelwerken ademen allen eenzelfde geest. Zij vinden raakpunten met de barok, Reger en Hindemith. Ook de gregoriaanse muziek inspireerde hem heel dikwijls. Hierna volgt een lijst van zijn orgelcomposities, gerangschikt volgens een bepaalde invloedssfeer:

A. GREGORIAANS GEÏNSPIREERDE WERKEN

- *Preludium, interludium en postludium over "Puer natus est"* (1954) (onuitgegeven)
- *Partita per octavo tono super "Veni creator spiritus"* (1955) (uitgegeven als bijlage bij *De Praestant*)
- *Koraalvoorspelen op "Jesu Redemptor omnium", "Puer natus est", "Veni Creator", "Placare", "Sanctus uit de IVde mis"* (1961-1962) (de eerste drie koralen uitgegeven door het *Gents Orgelcentrum*) (*Placare* en *Sanctus IVde mis* uitgegeven als bijlage bij *De Praestant*)
- *Postludium over "Gaudeamus"* (1961) (onuitgegeven)
- *Litanie* (1967) (1) (uitgegeven door het *Gents Orgelcentrum*)
- *Sonata da Chiesa* (1972) (*allegro-canzona gregoriana-siciliano-finale*) (uitgegeven door het *Gents Orgelcentrum*)
- *Toccata "Te Deum"* (1973) (2) (uitgegeven bij Andel in Oostende)

B. VRIJE ORGELWERKEN IN BAROKVORM MET INVLOED VAN REGER EN/ OF HINDEMITH

- *Sonate in e klein* (1948) (*allegro-scherzo-adagio-fuga*) (onuitgegeven, behalve het *Scherzo*, uitgegeven bij Cnudde in Gent)
- *Preludium in C* (1959) (onuitgegeven)
- *Passacaglia in e* (1961) (uitgegeven bij Metropolis in Antwerpen)
- *Toccata in h* (1962) (uitgegeven door het *Gents Orgelcentrum*)
- *Preludium en fuga in C* (1963) (3) (onuitgegeven)
- *Variaties over "O Corydon"* (1965) (onuitgegeven)
- *Fantasia* (1975) (uitgegeven door het *Gents Orgelcentrum*)
- *Fantasia en fuga op de naam B.A.C.H.* (1979) (4) (uitgegeven door het *Gents Orgelcentrum*)

C. WERKEN VOOR ORGEL MET ANDERE INSTRUMENTEN

- *Concerto voor orgel, strijkers en pauken* (1962) (onuitgegeven)
- *Symfonie voor orgel, koperensemble en pauken* (1970) (5) (onuitgegeven)
- *Concerto voor orgel en kamerorkest* (1974) (6) (onuitgegeven)
- *Melodie voor viool en orgel* (1978) (onuitgegeven)

* Het derde deel uit het *Concerto* uit 1962 - nl. *andante* - werd door de componist bewerkt voor orgel-solo (uitgegeven als bijlage bij *De Praestant*)

* Het derde deel uit de *Symfonie* uit 1970 - nl. *aria* - werd door de componist bewerkt voor orgelsolo (uitgegeven door het *Gents Orgelcentrum*)

Volledigheidshalve geven we hier ook een overzicht van Verschraegens werken voor andere instrumenten, zangstem, kamermuziek, koor en orkest

Beiaard: *Rapsodie In Memoriam Staf Nees*

Piano: *Sonatine en Rondo-capricioso*

Fluit en piano: *Introductie en humoreske*

Engelse hoorn/Hobo/Saxofoon en piano: *Spaanse dans*

Cello en piano: *Sonatine*

Brassband: *Drie Vlaamse dansen*

Hobo en strijkers: *Drie Vlaamse dansen*

Altsaxofoon en strijkers: *Concerto*

Groot orkest: *Thema met variaties*

Harmonieorkest/Fanfare: *March* (7)

Liederen voor sopraan/alt/tenor/bas op teksten van o.m. Gezelle,

Driestemmig gemengd koor en orgel: *Hosannah en Sanctus*

Vierstemmig gemengd koor a capella: *O Corydon*

(1)=Gecomponeerd voor de *Antwerpse Kathedraalconcerten* 1967

(2)=Gecomponeerd in opdracht van de *Muziekwedstrijd "Pro Civitate"*

(3)+(4)+(5)=Gecomponeerd in opdracht van het *Festival van Vlaanderen*

(6)=Gecomponeerd in opdracht van de BRT

(7)=Gecomponeerd voor de *Koninklijk Harmonie uit Eksaarde*

Omzeggens alle manuscripten van Verschraegens composities bevinden zich in de bibliotheek van het *Koninklijk Conservatorium te Gent*.

IX. KORTE ANALYSE VAN EEN TWEETAL WERKEN (VRIJ GOED BEKEND IN ORGANISTENMIDDENS)

A. PARTITA PER OCTAVO TONO SUPER VENI CREATOR

Deze *Partita* werd geschreven in 1955 en opgedragen aan zijn vriend Kan. Titus Timmerman, organist van de Abdij in Tongerlo. Het werk bestaat uit een reeks variaties op de gekende Pinksterhymne, alle in dezelfde tonaliteit. Elke variatie heeft haar eigen vorm en karakter. Eerst horen we de hymne in canon. Dan klinkt de melodie in de sopraan, omspeeld met gebroken akkoorden. Vervolgens zingt de kromhoorn de *cantus firmus* in de tenor. Een pittig *scherzando* brengt dan meer kleur en beweging. Hiermee contrasteert weer de *pastorale* kleur van het hoboregister in de vijfde variatie. De voorlaatste variatie in de reeks is gekenmerkt door een echomotief in het pedaal. Zij drijft de dynamiek ten top en opent de deur naar het sluitstuk: een triomfantelijke hymne.

B. TOCCATA IN H OP. 36

Gecomponeerd in 1962, staat in dit werk per definitie het virtuoze en het improvisatorische op het voorplan, hetgeen reeds blijkt in de pedaal solo (a) waarmee het werk inzet; deze mondt uit in het *tutti* van het orgel (b). Virtuoze fragmenten (c) leiden naar een imitatorisch gedeelte (d) dat meteen de overgang vormt naar een innig-mooi tussendeel (e). De spetterende *finale* wordt ingezet in fugatostijl (f) met een thema, ontleend uit het eerste deel (a); na een melodisch (g') en ritmisch (g'') *accelerando* eindigt de componist met enkele typische akkoorden (h). De nadrukkelijke *tutti*-registratie geeft het werk een symfonisch karakter.

Afb. 9: Titelblad van de orgeltocatta in h-klein van Gabriël Verschraegen

X. EPILOOG

Bij Gabriël Verschraegen zijn ons kwaliteiten en karaktereigenschappen opgevallen die determinerend bleken te zijn voor zijn artistieke persoonlijkheid. Verschraegen beschikte over een enorme werkkraft, een spontaniteit en een groot dynamisme. Hij was één van die orgelpioniers van het eerste uur, onverdroten ijveraar voor het Gentse muziekleven in het algemeen en voor de orgelcultuur in de Oost-Vlaamse hoofdstad in het bijzonder.

Afb. 10: Gabriël Verschraegen, genietend van de rust in zijn buitenverblijf "Stenenbrug" te Eksaarde-Doorslaar (1975)

Gabriël Verschraegen is een figuur geworden in het centrum van de orgelbeweging in Vlaanderen. Hij volgde de muzikale lijn welke Jaak-Nikolaas Lemmens had gecreëerd en nadien door Flor Peeters werd uitgebouwd. Verschraegen vergelijkt met één van beide is nutteloos, want het heeft geen zin voor hem een plaats te gaan zoeken naast figuren uit vorige generaties. Daarvoor leefde hij in andere tijd en

een andere geest. Doch wij kunnen gerust stellen dat Verschraegen in Vlaanderen, sinds Lemmens en Peeters, een belangrijke rol heeft gespeeld in de orgelbeweging. Hij was "een orgelman, een orgelschakel" in een uitzonderlijke periode van heropbloei.

Daarvoor leefde hij in andere tijd en

SUMMARY

Gabriël Verschraegen was an eminent Flemish organist, composer and teacher. Originating from rural surroundings he was educated by Flor Peeters at the Lemmensinstituut in Mechelen/Leuven and at the Royal Conservatory of Music in Ghent, where he made the acquaintance of the famous Cavaillé-Coll organ at the St-Niklaaskerk.

At the age of 25 he became organist at the St.-Baafskathedraal in Ghent and at 29 he succeeded his former teacher Flor Peeters as professor of organ at the Ghent Conservatory. His training and his teaching methods were based on the Lemmens-Peeters tradition. Playing legatissimo was a prime concern and was supplemented by an intuitive search for a clear articulation. The list of graduate students contains the names of many gifted organists, among whom Stanislas Deriemaeker, Herman en Dirk Verschraegen, Karel Paukert, Edward De Geest and Johan Huys stand out.

In 1968 Gabriël Verschraegen was appointed director of the Ghent Conservatory.

As a concert organist he played more than 1000 concerts in the major musical centres in Europe, the United States and the former Soviet Union. The greater part of his career was situated at a time when the electrical compromise organ dominated the scene, which led to a certain disregard for historical research. This can be seen in the numerous reports which he wrote as an adviser and member of the diocese's organ committee.

As a young co-organiser he was involved in the Ghent Organ Festival in 1946 and the International Organ Congress at Tongerlo in 1951. He founded the Ghent Organ Centre, which provided a cornerstone for the organisation of international Bach Contests in 1955, 1958 and 1963, which were supplemented by an Improvisation Contest in 1957, a composition contest and an organ congress in 1958.

Verschraegen made numerous recordings for Belgian and foreign radio stations and realised various long-playing records with works by Flemish masters, de Grigny, Brahms-Reger-Hindemith, and organ concertos by Decadt and himself.

About his approach to composing he wrote: "No more romanticism. Now is the time for a modern language which bases itself on the organ style of the baroque era and yet remains pure and natural. My ideal: a solid construction, pure counterpoint, clear melodic lines, transparent writing and above all a supremacy of melody."

Verschraegen's organ works are all written in the same mood. They draw upon the legacy of baroque organ playing, Reger and Hindemith. Gregorian chant provided another source of inspiration.

For the organ Verschraegen composed works based on gregorian themes; free works in baroque form with a stylistic indebtedness to Reger and/or Hindemith; works for organ in combination with other instruments; works for various solo-instruments, and works for vocal and instrumental ensembles.

He stood in the tradition which was initiated by Jaak-Nikolaas Lemmens and was broadened in the work of Flor Peeters and will always be remembered as an outstanding figure in the history of Flemish organ music.

Orgelbouw en -restauraties

PATRICK ROOSE

Het Van Peteghem-orgel te Stavele van 1821

Op maandag tweede Pinksterdag 1 juni 1998 had in Stavele bij een verrukkelijk zomerweertje de inwijding plaats van het gerestaureerde Van Peteghem-orgel. De dorpsbewoners evenals een harde kern orgelfreaks, van weerszijden van de grens, werden aan de kerk verwelkomd door pastoor Jacques Perneel en zijn kerkraad, gouverneur P. Breyne van West-Vlaanderen, de burgemeester van Alveringem, alsook minister J. Vande Lanotte die van Stavele afkomstig is. Na de gebruikelijke dankwoordjes en een inbreng van de plaatselijke zangkoren bracht de Veurnse organist Jan Vermeire een gevarieerd recital. De reeks versetten uit het manuscript van Felix Delmotte (geboren in 1754, organist van de abdij van Eaucourt) was hierbij een efficiënt medium om praktisch alle mogelijkheden van het instrument te demonstreren. Er was tevens een kleine tentoonstelling opgesteld.

Het Orgelcomité Stavele, met organist Joris Matten als drijvende kracht, vindt dat het einde van de restauratie meteen het begin zou moeten zijn van een reeks evenementen waarin het historisch orgel centraal staat. Er werd alvast een CD met hetzelfde programma als bij de inspelings uitgegeven; wie hierover en over de verdere activiteiten op de hoogte wenst gehouden te worden schrijve naar: Orgelcomité Stavele, Krombekestraat 46, 8691 Stavele, tel. 057/30.01.27.

I. DE KERK VAN STAVELE

Stavele is een charmant landbouwdorp in de Westhoek, vlakbij de Franse grens; het is één van de negen gemeenten van de fusie Alveringem. Belangrijk voor de geschiedenis van Stavele is de inbreng van de abdij van Eversam geweest, een vestiging van Reguliere Kanunniken van Sint-Augustinus, nabij de IJzer gelegen. Ze werd verwoest door de Franse Revolutionairen, en hierbij ging ook een groot Van Peteghem-orgel van rond 1785 verloren.

De parochie Stavele had een kleine kerk in laat-gotische stijl, waarvan het

---

uitzicht ons nog bekend is door de tekening van A. Sanderus. Ook dit bedehuis werd op 25 april 1794 geplunderd en in brand gestoken door de Fransen. Na voorlopige herstellingen in 1800 volgde een verdere wederopbouw in 1830. In de periode 1889-92 werd het gebouw opnieuw hersteld en vergroot tot een driebeukige neogotische hallenkerk (toevoeging westertoren, doopkapel en kruisbeuk). Het interieur is gekenmerkt door beschildeerde en bepleisterde wanden en houten spitstongewelven.

II. HISTORIEK VAN HET ORGEL

Of er vóór 1821 reeds een orgel geweest was in Stavele is niet bekend; na de Franse Revolutie was de streek geplunderd door Franse legerbenden en o.m. de kerk van Stavele in brand gestoken. Na de plundering van 1794 kon Stavele zich vrij vlug een nieuw orgel aanschaffen (andere nieuwe orgels in de omgeving vallen alleen te signaleren in Watou, 1815 en Roesbrugge, 1832). Grote keuze aan orgelbouwers was er niet: sedert het ontstaan van de grens kwamen er minder Franse ambachtslui naar hier, en in West-Vlaanderen waren er bijna geen volwaardige orgelbouwers meer sedert het wegvallen van de bekende familie Berger. (Ch.-L. Van Houtte begon pas te werken in 1830 en Pieter Loncke in 1842.) Verder behoorde West-Vlaanderen tot 1830 bij het bisdom Gent, en kwamen de Van Peteghems nog regelmatig in West-Vlaanderen voor onderhoud van hun 18de-eeuwse orgels. Het is dus helemaal niet verwonderlijk de Gentse orgelbouwers in Stavele te zien opdagen in 1821.

In het kerkarchief is de naam van de orgelbouwer(s) niet terug te vinden - het archief is trouwens niet meer volledig. Alleen leest men in de kerkrekening van 1823 dat er is betaald

- ... met de penningen voortkomende van de kerke tot nieuwe maaken den orgel de somme van 165 : 37

[dit zal de laatste schijf van de betaling zijn]

Afb. 11: Het fraaie front van het Van Peteghem-orgel te Stavele uit 1821

- ... voor tafelkosten der orgelmakers.

De bouwwijze en de technische kenmerken verwijzen echter onomstotelijk naar Van Peteghem; het betreft dus de broers Pierre-Charles (1776 - 1852) en Lambert-Corneille (1779 - 1855).⁽¹⁾

Daarbij kan aangestipt worden dat de vroegste 19de-eeuwse werken van deze Van Peteghem-broers nog zeer sterk aanleunen bij de esthetiek van hun vaders werk van de 18de eeuw; het Stavelse orgel, met zijn stralende mixtuurbovenbouw, forse tongwerken, en zelfs nog een niet helemaal gelijkzwevende stemming, is daar een schitterend voorbeeld van.

Het orgel staat misschien niet meer op zijn oorspronkelijk doksaal; want in de kerkrekeningen van 1851 is sprake van "vernieuwen van de jubé" en "herstellen en kuyschen den orgel" door Fr. Ureel (Poperinge). Vanaf 1853 komt Pieter Loncke (Hoogstade) stemmen; de orgelbouwers Loncke werden voor onderhoud gevraagd tot aan de tweede wereldoorlog. Daarna volgde Jules Anneessens (Menen), die in 1941 de oude blaasbalgen verbouwde en een electroventilator leverde.

In tegenstelling tot een aantal gelijkaardige Van Peteghem-orgels (b.v. Vlissegem, Bavikhove, Oudenburg en Westkerke, die hopeloos verknoeid zijn) is de geschiedenis van dit orgel vrij rimpelloos verlopen. Orgels van Van Peteghem die nog in zo complete staat bewaard zijn (men denke aan Haringe en Moere), zijn uitzonderingen.

Op 6 november 1981 werd het orgel van Stavele beschermd als monument. Mede dankzij dit feit kon de voorbije restauratie gerealiseerd worden met steun van de Vlaamse Gemeenschap (60%), de Provincie (20% + 10%), en de gemeente Alveringem en de Kerkfabriek Stavele (10%).

III. ENKELE TECHNISCHE GEGEVENS

- De bouwer van de orgelkast is onbekend. Zoals gewoonlijk bij orgels van die tijd, vertoont de orgelkast van Stavele nog hoofdzakelijk laat-18de-eeuwse stijlenkenmerken; het zou in zuidelijk Vlaanderen pas in 1835 zijn, nl. in Poperinge Sint-Bertinus, dat een orgelmeubel in een neo-stijl opdook.

- Het front bevat de 27 grootste pijpen van de Prestant en de 9 grootste van de Doublet; op dezelfde hoogte bevindt zich de windlade.

- In de balustrade van het doksaal is een klein orgelfront ingewerkt dat alleen een decoratieve functie heeft; het is een visuele repliek op het "grote" orgel, maar er steekt geen instrument achter. De frontpijpen in de twee torentjes zijn

weliswaar echte pijpen, doch stom; die in het middenveld zijn houten stokken, voor het uitzicht zijn ze zoals de echte pijpen met tinfoolie bekleed.

- Windlade: eendelig, de laagste tonen centraal opgesteld en verder van weerszijden afdalend naar het midden. De *Cornet* staat op een verheven bank. De *Rossignol* op een apart laadje met ventiel is één van de zeldzaam bewaarde authentieke exemplaren. Ook de tremulant in het windkanaal in de voet van de orgelkast is oud.

- De 12 grootste van de *Bourdon* zijn in eik en staan terzijde in de kast; alle andere pijpen zijn in orgelstof. De fluitregisters (*Flûte en Nasard*) zijn zoals gebruikelijk bij Van Peteghem als volgt opgebouwd: enkele gedekten, verder roergedekten, het kleinste anderhalf octaaf open. De *Tierce* is een open fluit met wijde mensuur.

- De *Fourniture* telt 4 koren; begint op C met 2/3, 1/2, 1/3 en 1/4 voet; de repetities liggen op G, c#, g', c#" en g".

- Klaviatuur: ingebouwd aan de frontzijde; 1 handklavier, met 54 toetsen, van C tot f³.

- Er is een klein voetklaviertje (± Frans model), met 13 toetsen, aangehangen aan de laagste tonen van het handklavier; gereconstrueerd naar Van Peteghem-model.

- De originele windvoorziening werd gereconstrueerd (3 spaanbalgen); om praktische redenen blijft er eveneens een elektrische ventilator ter beschikking om de balgen te bedienen.

IV. DE RESTAURATIE

De restauratiewerken werden uitgevoerd door orgelmaker Jan Lapon (Diksmuide), in de periode 1996-97. Het restauratiedossier werd opgesteld door orgeldeskundige Gabriël Loncke (Overmere) die vervolgens, samen met de *Afdeling Monumenten en Landschappen* van AROHM (Brussel), de uitvoering der werken op de voet volgde.

De orgelkast werd op stabiliteit en stevigheid gecontroleerd en sporadisch diende een paneel vernieuwd te worden. Het meubel werd alleen gereinigd; de houtimitatie-beschildering werd geconserveerd en opgefrist met een laagje schellak. Het blinderingswerk werd achteraan verstevigd met linnen. Bijzonder fraai zijn de gesculpteerde groen gelakte draperieën met vergulde kwastjes (zie bovenaan de frontpijp-corpora), die thans weer ten volle tot hun recht komen. Hetzelfde dient gezegd te worden van de acanthus-bladeren in kelkvorm onder

---

de consoles van de frontpijp-torens; bij de middenconsole is in die groene bladeren een grijs-bruin blazoer ingewerkt, met verguld jaartal "1821" en met een verguld parelsnoer omzoomd. Een repliek van deze elementen is tenslotte aan te treffen op de twee cul-de-lampe's onderaan het sierfrontje in de doksaalbalustrade.

De frontpijpen werden van latere verflagen ontdaan en opnieuw met tinfoolie bekleed, zoals het in origine was; de labia zijn verguld.

Het gros van het binnenpijpwerk was licht beschadigd (deuken, ingekerfde bovenranden enz.) te wijten aan slordig stemwerk en tekort aan onderhoud; alles is thans zorgvuldig en zonder harde ingrepen hersteld.

De windlade werd in het atelier gedemonteerd en kreeg een volledige revisie.

Nieuwe registernaamplaatjes dienden voorzien te worden omdat de oude opschriften nog amper leesbaar waren en bovendien overplakt met nieuwe papieren etiketten.

De ondertoetsen van het (originele!) klavier werden opnieuw met gebleekt been belegd, de zwarte toetsen - wel reeds in 19de-eeuwse stijl (zoals pianotoetsen) - bleven ongewijzigd. De volledig bewaarde toets- en registermechaniek werd op punt gesteld. Alleen het voetklaviertje en zijn mechaniek zijn nieuw gemaakt.

De gereconstrueerde windvoorziening bestaat uit drie naastenliggende spaanbalgen, elk met 3 inslaande en 2 uitslaande plooiën. Van de oude balgen waren onderdelen bewaard, doch deze bleken niet meer te recupereren.

Tot 1996 was nog geen enkel orgel van de gebroeders Charles en Lambert Van Peteghem echt gerestaureerd, maar dan begon er schot in de zaak te komen: de restauratie te Bertem was voltooid in 1996, kort daarop gevolgd door Leuven, Oud Hospitaal. Stavele is thans het derde in de rij, en voorlopig staan er geen andere meer op het programma.

VOETNOTEN

⁽¹⁾ Meer gegevens over deze orgelmakers publiceerden we n.a.v. de restauratie van een gelijkaardig orgel in Bertem; zie P. Roose, *Bertem 1829-1996. Voor de eerste maal een orgel van Pierre-Charles en Lambert-Corneille Van Peteghem gerestaureerd*, in: *Orgelkunst*, XX, 1997, nr. 2, p. 31-36.

PETER THOMAS

Het Lovaert-orgel in Zonnegem uit 1841

Op 26 juni 1998 vond de voorlopige oplevering plaats van het gerestaureerde orgel te Zonnegem. Onder advies van orgeldeskundige Gabriël Loncke werden de restauratiewerken uitgevoerd in twee fasen. In een eerste fase werd de windinstallatie volledig vernieuwd door Pierre Decourcelle van Mont-Saint-Aubert. De tweede fase omvatte de restauratie van het regeerwerk, de windlade en het pijpwerk. Hiervoor tekende klavierinstrumentenbouwer Joris Potvlieghe uit Tollembeek.

I. LOVAERT EN DE TRADITIE

De Vlaamse orgelbouw leek tijdens de 19de eeuw op een dubbelspoor te rijden. Enerzijds was er een groep werkzaam die we "traditioneel" zouden kunnen noemen, anderzijds ontwikkelden zich een reeks "vernieuwers" die de romantische visie verdedigden.

De eerste groep, waartoe Lovaert behoorde, bouwde in wezen voort op een 18de-eeuwse traditie, waarbij zowel het inwendig-technische als het klankidiomatische concept van een orgel gericht waren naar de opvattingen van de roemrijke Pieter Van Peteghem (1708-1787) en diens zonen. In zijn artikel "Uitlopers van een traditiegebonden orgelbouwstijl rond 1850 in Vlaanderen"¹ noemt G. Potvlieghe deze groep de "schaduwlopers" omdat ze "...op een vaardige wijze de continuïteit van de tradities in stand houden...", maar die tegen het einde van de 19de eeuw al lang vergeten is.

Laten we hierbij opmerken dat Lovaert, op de vooravond van de komst van het Cavaillé-Collorgel in de Sint-Niklaaskerk te Gent (1856), nog steeds de traditionele principes hanteerde met de bouw van een orgel voor de kerk van Onkerzele (1854), een quasi tweelingbroer of -zuster van het Zonnegemse instrument. Toch moet hij de "nieuwe stijl" onderzocht en gekend hebben, aangezien hij zich in 1856 engageerde tot het bouwen van een romantisch drieluikinstrument voor de Sint-Vincentius-Martelaarkerk te Eeklo, waarbij bepaald werd dat "*deze système pneugmatique [sic] in alle zyn deelen volgens alle de regelen der konst verveerdigt zal zyn*".² Met de bouw van

een orgel voor de kerk van Ertvelde-Kluizen (1857) greep de familie Lovaert, voor zover wij weten, nog eenmaal terug naar de traditionele stijlprincipes. Andere nieuwbouwinstrumenten zoals dat van Poesele (1870) en van Nieuwenhove (1871) bewijzen dat de romantische orgelbouwstijl niet meer te stuiten was.

II. HISTORIEK

Er is van een kerkgebouw in *Suineghem* voor de eerste maal sprake in de Latijnse kroniek van de abdij van Drongen (*Descriptio de origine conventus, postea abbatis Trunchiniensis*) op het jaartal 1088. Deze eerste kerk, welke op het schilderij "*De HH. Herten van Jesus en Maria*" (te bezichtigen in de huidige kerk) door de Gentse kunstschilder *Louis Tytgadt (Lovendegem 1841 - Gent 1918)* vereeuwigd werd, was in 1786 aan herstelling toe. In juni 1862 werd een aanvang gemaakt met de bouw van een nieuwe kerk, waarvan een deel reeds in gebruik werd genomen in december van datzelfde jaar. Op 4 september 1865 werd de huidige kerk plechtig gewijd door Mgr Bracq, bisschop van Gent.³

Leonard Lovaert (Nevele 1802 - Gent 1872) bouwde een orgel voor de kerk van Doornzele (Evergem). Dit instrument belandde al gauw bij de Broeders van de Christelijke Scholen (Sint-Amandus) te Gent. Wanneer Constant Van Belle, pastoor van Zonnegem van 1868 tot 1874, dit orgel kocht voor zijn nieuwe kerk, betaalde hij hiervoor 1500 frank. De verplaatsing van Gent naar Zonnegem vond plaats in 1869.⁴ Het bouwjaar van dit instrument was tot nog toe slechts bij benadering te bepalen. Het etiket op de kleppenkast vermeldt het adres *St-Jans-straet n° 139, te Nevele*. Aangezien Lovaert hier slechts tot 1847 gewoond heeft, moest dit orgel vroeger gebouwd zijn. De recente restauratie gaf hieromtrent uitsluitsel: de tafel van de windlade vermeldt het jaar 1841. Wie instond voor de verplaatsingen van Doornzele naar Gent en van Gent naar Zonnegem blijft tot op heden een raadsel, maar misschien benadert de volgende redenering de waarheid.

Lovaert woonde vanaf 1852 in de Sint-Pietersnieuwstraat 98 te Gent. In zijn atelier werd hij bijgestaan door zijn drie zonen: Evarist (Nevele 1829 - 18...), Ludovicus (Nevele 1830 - Gent 1884) en Xaveer (Nevele 1835 - 18...). Ludovicus bleef tot de dood van zijn vader (1872) werkzaam als orgelmaker⁵. Het feit dat Leonard Lovaert de bouwer is van het instrument en zijn betrokkenheid met de stad Gent doen vermoeden dat hijzelf en Ludovicus, of

Afb. 12: Het Lovaert-orgel uit 1841 in de St.-Stefaankerk te Zonnegem

nog een andere zoon, instonden voor de overplaatsingen. In dit verband willen wij de lezer een andere gedachte niet onthouden. Aan de hand van de gekende documenten betreffende dit instrument is niet te bewijzen dat het orgel ooit geklonken heeft in Gent. De Broeders van de Christelijke Scholen hebben het in handen gekregen en verkocht, maar is het ooit opgesteld geweest? Twee demontagebeurten en drie opbouwbeurten in amper 28 jaar zouden niet onmogelijk maar wel uiterst zeldzaam zijn.

Toen in de eerste helft van deze eeuw het klankconcept van "een mooi orgel" wijzigde vonden menige orgelbouwers, organisten en de geestelijke overheid dat hun instrumenten moesten aangepast worden aan "den goeden smaak des tijds". Zelfs het kleine Zonnegem bleef niet gespaard, hoewel we hier niet echt kunnen spreken van een ingrijpende transformatie doch eerder van een aantal aanpassingen.

In 1932 werd door Daem uit Appelterre de *Furniture* verwijderd en vervangen door een *Montre bas* van zeer bedenkelijke kwaliteit. De kroon van het plenum moest plaatsmaken voor minder "schreeuwerige klanken". Ook de intonatieaanpassingen waren een gevolg van deze zoetgevoosde wijzigingsdrang. Vele pijpen werden als het ware monddood gemaakt, zodat het geheel minder sterk en vooral karakterloos klonk. De originele toonhoogte ($a' = 396$ Hz) werd opgetrokken tot 442 Hz⁶, waarvoor pijpen moesten verplaatst en/of afgesneden worden. De oorspronkelijke tessituur (C tot c''') werd gewijzigd naar C tot g''.

Ook moest de oude blaasbalg wijken voor een nieuwe magazijnbalg die in de voet van het orgel geplaatst werd, waar deze eigenlijk niet thuishoorde. Omdat hierdoor ruimte moest gecreëerd worden voor diens bewegingen, was men genooddakt het klavier, de windlade en de registratuur te verhogen, en de kastvoet te verbreden. Het materiaalgebruik en de constructie van deze magazijnbalg in acht nemend, moeten we besluiten dat ook dit hoogstwaarschijnlijk het werk is van Daem. De kans dat deze wijziging gepaard ging met het plaatsen van een elektrische ventilator lijkt ons groot. Bovendien werd een vervoersbewijs van de Belgische Spoorwegen teruggevonden wat vermeldt dat de firma Daem-De Vis van Appelterre een lading verstuurde op 30 augustus 1932 naar het station van Burst (op 2 km afstand van Zonnegem) ter attentie van "Den Eerwaarden Heer Van Wassenhove, Pastoor Zonnegem".⁷

Op 4 maart 1980 werd het orgel "om reden van de historische waarde" beschermd als monument⁸.

Toen Pastoor J. E. Van Impe in 1987 aangesteld werd in Zonnegem was één van zijn grote bekommernissen het verwaarloosde orgel van de Sint-Stefaankerk

te conserveren en te herwaarderen. Een aantal kleinere en middelgrote reparatiewerken zorgden ervoor dat het orgel enkele maanden later opnieuw bespeelbaar werd en zijn liturgische functie herwon. Ondanks deze nieuwe opleving bleef de echte ziel van het Lovaertorgel nog steeds verborgen. Alleen een grondige en historisch verantwoorde restauratie kon de ware klankrijkdom van weleer ontsluiten.

De recente restauratie wordt verder in dit artikel besproken.

III. HET ORGEL VAN ZONNEGEM

A. ORGELKAST

Het Zonnegemse orgel is een mechanisch viervoetsinstrument met één manuaal (C tot c''') en een aangehangen pedaal (C tot f').

De eikenhouten kast bevat een ronde middentoren omgeven door twee zijvelden en twee ronde zijtorens. In de drie torens verlaagt de voethoogte van de pijpen naar het midden toe; in de zijvelden hebben alle pijpen dezelfde voethoogte. Hoewel we hier te maken hebben met een balustrade-orgel loopt de doksaalbalustrade door. Eventuele aanpassingswerken aan deze balustrade werden, ten overstaan van de ornamentloze panelen van de voet van het orgel, wellicht niet opportuun geacht.

Het eenvoudige doch fraaie houtsnijwerk vertoont zowel aan de consoles als aan de bekroning van de torens bladmotieven. De zijvelden werden bovenaan versierd met gesculpteerde draperieën.

Het staartklavier, met een uitzonderlijk grote omvang van 61 toetsen, bevindt zich aan de achterzijde. Zowel de toetsen, belegd met been en ebbenhout, als de typische Lovaert-bakstukken werden vervaardigd in mahoniehout. Het aangehangen pedaal is uitgevoerd in eikenhout.

Aan weerszijden van het klavier bevinden zich ronde registertrekkers in fruihthout en gekalligrafeerde naamplaatjes.

Afb. 13: De voor Lovaert typische, naar voor aflopende bakstukken

Opstelling van de registertrekkers:

Prestant	Cornet
Doublette	Bourdon
Nazard	Flutte
Trompet Bas	Fourniture
Clairon bas	Montre Sup
Tramblant	Trompet Sup

B. WINDLADE

In de eikenhouten kleppenkast van de windlade is een etiket aangebracht met de volgende vermelding:

L. LOVAERT - VAN HOOLANT,
ORGEL - MAKER,
St-Jans-straet n° 139, te Nevele

Eén van de meest opmerkelijke gegevens bij dit instrument is dat het eikenhouten cancellenraam een loden tafel en loden cancelscheien bevat, terwijl de registerslepen vervaardigd zijn in zink. Blijkbaar wou Lovaert hier een afdoende

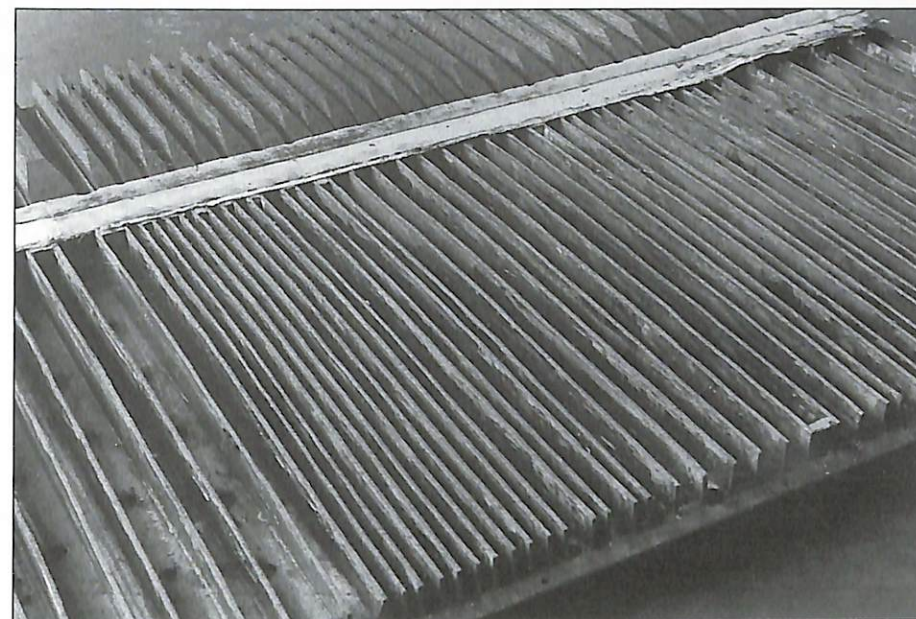

Afb. 14: Etiket dat Lovaert in de kleppenkast aanbracht

oplossing aanbieden voor mogelijke barsten in de gebruikelijke houten windladen, een experiment wat hij vijf jaar later nog eens toepaste in Meulebeke-Marialoop (1846)⁹. Vermeldenswaardig is hier de bijzonder zorgzame werkwijze waarmee de scheien op de tafel gesoldeerd werden. Men zou bijna denken dat het geheel in één beurt gegoten werd, wat niet onmogelijk maar wel arbeidsintensief zou geweest zijn.¹⁰

Waarschijnlijk had deze nieuwigheid ook nadelen. In de daaropvolgende nieuwbouworgels te Elst (1849) en te

Onkerzele (1854) keerde hij terug naar de aloude materialen. Kreeg men ongewenste verzakkingen tussen de scheien? Reageerde het houten cancellenraam ten overstaan van de loden tafel anders op temperatuur- en vochtigheidswisselingen? Waren er problemen met de wrijvingen van de metalen

Afb. 15: De fameuze Lovaert-windlade met haar loden scheien en fundament, mogelijks gegoten in één stuk

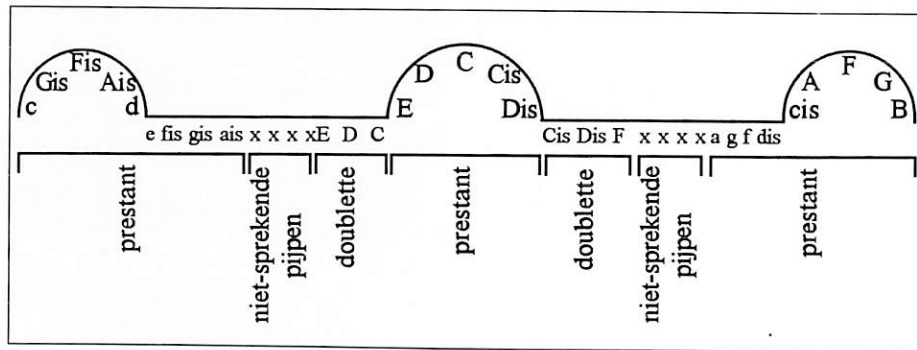
slepen op de metalen tafel? Of werden Lovaerts experimenten smalend bekritiseerd door aanhangers van de bewezen deugdelijkheid?

C. PIJPWERK

Behalve de Fourniture en alle pijpen van gis''' tot c''', is alle pijpwerk afkomstig uit het atelier van Lovaert. De factuur van de pijpen in gewalst metaal getuigt van een grote vakkundigheid en van een consciëntieuze werkwijze. Een chemische analyse van een pijpmonster gaf het volgende resultaat¹¹:

Sn (tin):	5,18%
Sb (antimoon):	0,24%
Pb (lood):	94,58%

De frontpijpen, belegd met tinfoelie, zijn samengesteld uit 23 pijpen van de prestant, 6 pijpen van de doublette en 8 houten niet-sprekende pijpen. De prestantpijpen C, F en Fis hebben opgeworpen boven- en onderlabia, de overige frontpijpen vertonen halfronde onderlabia en spitse, driehoekige bovenlabia.

Afb. 16: Schematische opstelling van de pijpen in het front

Schematische opstelling van het pijpwerk op de windlade:

Frontzijde	Cornet 5 rangen vanaf cis' (op 2 cornetbanken)
	Prestant (vanaf b°)
	Bourdon
	Doublette (vanaf Fis)
	Flutte
	Nazard
	Fourniture 3 rangen
	Trompet bas (van C tot c'), Montre sup (van cis' tot c''')
Klavierzijde	Clairon bas (van C tot c'), Trompet sup (van cis' tot c''')

Verdeling van de tooncancellen:

Fis-c''', E, D, C | Cis, Dis, F, b'''-G

Cornet V	vanaf cis'; op 2 cornetbanken samenstelling: 8', 4', 2 2/3', 2', 1 3/5'
	de 8'-pijpen zijn uitgevoerd als roerfluiten met zijbaarden, de overige rangen als open cilindrische pijpen
Prestant	de 23 laagste pijpen bevinden zich in het front (zie schema), vanaf b° staan ze opgesteld op de windlade
Bourdon	de pijpen C tot fis zijn volledig in eik; de twee laagste pijpen hangen omgekeerd onder de windlade, 4 pijpen staan achter de middentoren en de overige bevinden zich aan de zijwanden van het orgel; bij de laatste gebeurt de luchttoevoer door middel van loden conducten; de pijpvoeten hebben een achthoekige

Doublette	de 6 laagste pijpen bevinden zich in het front (zie schema), vanaf Fis staan ze opgesteld op de windlade
Flutte	de pijpen C tot Dis zijn volledig in eik gemaakt en bevinden zich achter de middentoren; de pijpvoeten hebben een achthoekige vorm; de pijpen E tot fis'' zijn roerfluiten met zijbaarden; de doormeter van de roeren van de pijpen E tot Gis is ca. 1/4 van de doormeter van het corpus; vanaf A tot fis'' is de verhouding ca. 1/3; de pijpen g'' tot e'' hebben een conische vorm en bevatten eveneens zijbaarden; vanaf f''' is het pijpwerk open cilindrisch, zonder zijbaarden
Nazard	de pijpen C tot c'' zijn roerfluiten met zijbaarden; de doormeter van de roeren is ca. 1/3 van de corpusdoormeter; de pijpen vanaf cis'' zijn open cilindrisch
Fourniture	samenstelling:
	C cis gis cis' gis' gis'''
	1' 1 1/3' 2' 2 2/3' 4' 5 1/3'
	2/3' 1' 1 1/3' 2' 2 2/3' 4'
	1/2' 2/3' 1' 1 1/3' 2' 2 2/3'
Montre sup	vanaf cis'; alle pijpen hebben een open cilindrische vorm
Trompet bas en sup	deling tussen c' en cis'; de pijpen C tot f' hebben schalbekers in blik (onderaan) en lood (bovenaan); vanaf fis' wordt er geen blik meer gebruikt; de lepels en de tongen zijn vervaardigd in messing, de stemkrukken in ijzer; opvallend zijn de, bijzonder fraaie, bolvormige knoppen in lood; eveneens vermeldenswaardig is dat de lingualen doorlopen tot c''', m.a.w. dat de hoogste pijpjes geen labiaalpijpen zijn
Clairon bas	van C tot c'; de pijpen C tot f hebben schalbekers in blik (onderaan) en lood (bovenaan); voor het overige vertonen deze pijpen dezelfde eigenschappen als de trompetpijpen

We treffen twee soorten kernprikken aan bij de labiaalpijpen. Bij de eerste soort zijn ze zeer fijn, nauwkeurig en niet systematisch aangebracht (vermoedelijk door Lovaert zelf). De tweede soort vertoont minder accuraat werk en is van latere datum (Daem?).

De toonhoogte is opmerkelijk laag (a'=396 Hz), doch niet ongebruikelijk bij Lovaert. Ook het orgel te Onkerzele werd voor deze toonhoogte geconcipieerd.

De temperatuur is gelijkzwevend. De winddruk bedraagt 96 mm waterkolom.

IV. DE RESTAURATIE

Bij de restauratie van een historisch instrument staan de opdrachtgever, de adviseur, de aannemer en de toezichtcommissie meermaals voor moeilijke keuzen. Omwille van diverse factoren - de afwezigheid van archiefstukken; onoordeelkundige verbouwingen, lees verminkingen, uit het verleden die veelal sporen uitwissen; de aanwezigheid van waardevol materiaal uit verschillende stijlperiodes; de functionaliteit van het monument - is de afweging van uiteenlopende restauratieopties niet altijd een gemakkelijke opdracht.

Op dit punt was de restauratie in Zonnegem voor alle betrokkenen een dankbare opgave. Ondanks het feit dat het grootste deel van het kerkarchief slechts enkele jaren geleden opgestookt werd (inderdaad, dit gebeurt nog steeds), had het instrument zelf zoveel te vertellen dat een restauratieoptie onnodig bleek. De windlade en 70% van het huidige pijpenbestand waren origineel van Lovaert en bevonden zich in een behoorlijke toestand. De aanpassingen die gebeurden in 1932 door Daem toonden zich overduidelijk. Bovendien waren er geen controversiële aanwijzingen in vergelijking met andere instrumenten van deze bouwer.

A. 1STE RESTAURATIEFASE

De plaatsing van een magazijnbalg in de voet van het orgel had destijds tot gevolg dat het klavier, de windlade en de registertrekkers ca. 25 cm verhoogd werden, met de daaraan gekoppelde aanpassingen van de wellen, en dat de voet van de kast aan beide zijden verbreed werd.

In het najaar van 1992 plaatste Pierre Decourcelle een nieuwe magazijnbalg in een aanpalend lokaaltje van het doksaal. Een nieuwe motor en een nieuw windkanaal, gereconstrueerd aan de hand van de originele opening in de windlade, moesten voor een stabiele windvoorziening zorgen. Tegelijkertijd werd een nieuwe tremulant ingebouwd en kreeg de orgelkast haar originele contouren terug.

Deze werken, welke door de parochie zelf bekostigd werden, brachten de daaropvolgende restauratiewerken in een ideaal uitgangspunt.

B. 2DE RESTAURATIEFASE

Terwijl de eerste restauratiefase in uitvoering was ontvingen de betrokken instanties van de Gemeente, de Provincie en de Vlaamse Gemeenschap het restauratiedossier voor de 2de fase. In april 1996 konden de restauratiewerken, na de aanbestedingsprocedure, toegewezen worden aan Joris Potvlieghe.

Eén van de spannendste momenten was de ontmanteling van de metalen windlade, iets wat vermoedelijk in de laatste 150 jaar niet meer gebeurd was. Hierdoor werd uiteindelijk ook uitsluitsel gegeven over het bouwjaar. De onderkant van de lade vermeldt "Leo Lovaert, 1841". De opdracht bestond nu uit het winddicht maken van de lade. Gescheurde soldeernaden werden dichtgemaakt en licht doorgezakte delen kregen terug hun oorspronkelijke vorm.

De sleepgangen werden bijgeregeld en een gebroken sleep werd vervangen door een nieuwe. De kleppen werden opnieuw belederd.

Naast het bijmaken van de ontbrekende furniture en alle pijpen van gis'' tot c''', moesten alle historische pijpen uitgelengd worden naar de originele toonhoogte.

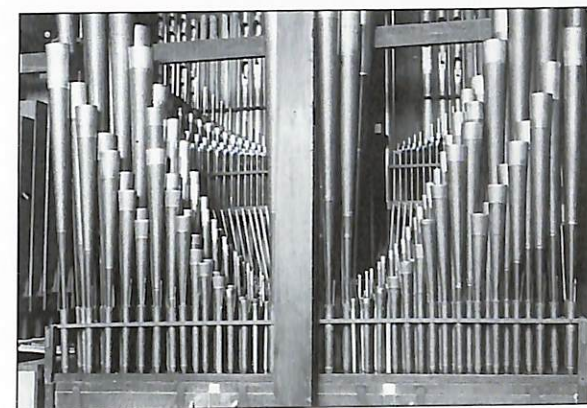
Hierbij dient ook vermeld dat de volledige 8'-rang van de cornet en de laagste labiaalpijpen van de flutte en de nazard merkwaardige roeren

vertoonden. Deze roeren leken als het ware afgeknipt en vakkundig dichtgesoldeerd op een hoogte van ca. 15 mm. Was dit het werk van Lovaert zelf? Is het ondenkbaar dat hij "gewone" roeren aanpaste aan de gewijzigde akoestiek bij de overplaatsing naar Zonnegem? Organologisch onderzoek heeft reeds uitgewezen dat men bij Theodoor Smet (1782-1853) en Hendrik Vermeersch (1815-1886) gelijkaardige roergedekten aantreft¹². Sedert de restauratie zijn alle roeren in het Zonnegemse instrument echter volgens de conventionele constructieprincipes hersteld.

Het klavier, de windlade en de registertrekkers werden teruggebracht op hun oorspronkelijke hoogte. Hierbij aansluitend volgde ook de klavieruitbreiding tot c'''. Het kunststofbeleg maakte plaats voor nieuw beenbeleg.

Het aangehangen pedaalpje en het daarvoor bestemde wellenbord werden teruggeplaatst.

Tenslotte werd met de herintonatie gestreefd naar de reconstructie van een

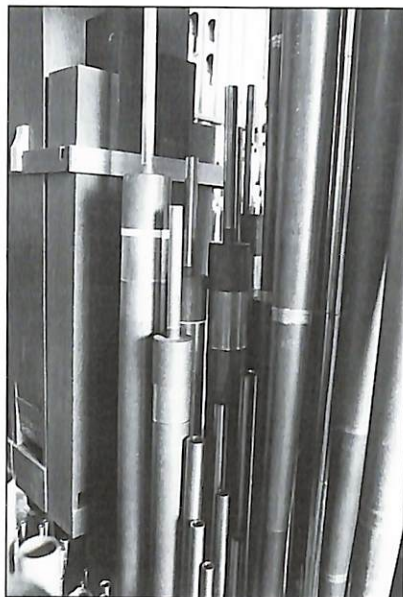
Afb. 17: Zicht op het binnenpijpwerk

karaktervol klankbeeld. De opsmeden konden quasi ongewijzigd blijven. Door het optimaliseren van de kernspleet, van de ligging van de kern, van de stand van het labium, van de voetopening....ontstond een vlotte, natuurlijke aanspraak. Het resultaat hiervan is een krachtig zingende toon bij de prestanten, een rijke grondtonige klank bij de gedekten, een stevige cornet die iets ronder klinkt dan zijn 18de-eeuwse soortgenoten en forse, doordringende lingualen.

V. TOT SLOT

Oost-Vlaanderen heeft er een prachtig visitekaartje bijgekregen. De initiële functie van visitekaartjes ligt echter in de verspreiding, in de bekendmaking. Het orgel van Zonnegem leent zich uitstekend tot enerzijds liturgisch gebruik en anderzijds concertgebruik. De prachtige akoestiek en de landelijke rust zorgen hier voor een uniek kader. Ons inziens is met deze herwaardering een taak weggelegd voor de burgerlijke en geestelijke overheid en niet in het minst voor de musici zelf, zodat restauraties als deze verdedigbaar blijven binnen ons maatschappelijk bestel.

Afb. 18: Het pijpwerk werd uitgelengd en op originele toonhoogte gebracht

VOETNOTEN

⁽¹⁾ G. POTVLIËGHE, *Uitlopers van een traditiegebonden orgelbouwtijl rond 1850 in Vlaanderen*, in: *Orgelkunst*, IV, 1981, nr. 2, p. 3-9.

⁽²⁾ G. POTVLIËGHE, *De familie Lovaert, orgel- en beiaardbouwers*, in: *Het Land van Nevele*, juli 1972, extra aflevering, p. 24. Of het instrument werd afgewerkt zoals voorzien in het contract is tot op heden nog niet opgeklaard. Het contract werd echter wel getekend door "L. Lovaert et fils".

⁽³⁾ F. DE POTTER EN J. BROECKAERT, *Geschiedenis der Gemeenten van Oost-Vlaanderen*, 5de reeks, dl. VII.

⁽⁴⁾ G. POTVLIËGHE, *De familie Lovaert, orgel- en beiaardbouwers*, in: *Het Land van Nevele*, juli 1972, extra aflevering, p. 42.

⁽⁵⁾ G. POTVLIËGHE, *De familie Lovaert, orgel- en beiaardbouwers*, in: *Het Land van Nevele*, juli 1972, extra aflevering, p. 6.

⁽⁶⁾ G. LONCKE, toonhoogte vastgesteld bij 18,5 graden Celsius bij de prestant onder een winddruk van 103mm WK, a= 442,62 Hz, in: *Restauratiedossier*, 26.8.1992.

⁽⁷⁾ Dit vervoersbewijs van de Belgische Spoorwegen bevindt zich in de pastorie van Zonnegem.

⁽⁸⁾ Besluit van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur, gegeven te Brussel op 4 maart 1980.

⁽⁹⁾ G. POTVLIËGHE, *De familie Lovaert, orgel- en beiaardbouwers*, in: *Het Land van Nevele*, juli 1972, extra aflevering, p. 16.

⁽¹⁰⁾ Interessant in dit verband is een tekst van A. JANSSENS, verschenen in: *Het Land van Nevele*, XX, 1989, nr. 1, p. 64-65. Voor het bezorgen van deze tekst willen wij Patrick Roose danken.

In een archiefverslag van 27.8.1841 (het bouwjaar van het orgel van Zonnegem!) van de pastorie van Markegem lezen we het volgende: "Dat Sieur Leo Lovaert, orgelmaker te Nevele onlangs bij K.B. gebreveteerd voor de uitvinding van eene nieuwe manier tot het verwerken van lood, zonder vuur te gebruiken en ten gevolge daarvan verpligt geweest zijnde aen den heer minister van binnenlandsche zaken te bewijzen dat hij tegen 8 july j.l. eene looden goot op die manier in de eene of andere lokaliteit des ryks verveerdigd had, alhier op de dagen 5, 6 en 7 der zelfde maend july, eene diergelijke goot lang 50 voet (14,5 m) en wegende 884 ponden (383 kilogram) op de voorschrevene manier gratis bewerkt en geplaatst heeft op de kerk dezer gemeente, en dat dito Lovaert dit gedaen heeft uit erkentenis omdat hij eertijds, toen hij zyne proeven als orgelmaker nog nergens had kunnen laten kennen, aenvaerd is geweest te Markegem, zijnen eerste orgel, te maken, omstandigheid welke de kunstenaar in zijn nieuw bewijs reputatie heeft bijgezet en hem daer door in het vervolg zeer voordelig is geweest."

In hetzelfde artikel wordt het bouwjaar van Lovaerts eerste orgel vermeldt. De verslaggever van de Dekanale visitatie van 2 mei 1833 in Markegem heeft het over een *novum organum*.

⁽¹¹⁾ Analyse uitgevoerd door het *Laboratorium voor Metallurgie van Non-Ferro Metalen en Elektrometallurgie* van de *Universiteit Gent*, 20.11.1991.

⁽¹²⁾ G. POTVLIËGHE, *De familie Lovaert, orgel- en beiaardbouwers*, in: *Het Land van Nevele*, juli 1972, extra aflevering, p. 10.

Bouwstenen

PATRICK ROOSE

Het orgel te Rossem van J. Smets uit 1802

Over de Brusselse orgelmaker(s) Smets is nog maar weinig geweten. Buiten enkele korte nota's (cfr. Bibliografie), waarin men het over slechts één enkele "Smets" heeft, is er geen enkele substantiële studie verschenen.

Er mag aangenomen worden dat Joannes Smets gevormd werd in het atelier van J.-B. Goynaut. Het eerste archivalisch bekende werk waar hij zelfstandig optrad is een herstelling in de abdij van Vorst (Brussel), in 1772. In 1780 overleed J.-B. Goynaut, maar Smets bleef ook nog met diens zoon J.-B.-Dominique samenwerken: in 1785 noteerde men in het archief van de Brusselse St.-Cathariakerk "betaeld aen Srs Goynat [sic] ende Smets voor repareren den orgel". Op veel andere plaatsen (bijv. Beersel, 1780) neemt hij de klandizie van Goynaut over.

In 1787 luidt zijn adres "vis-à-vis du Petit Bavière, Marché aux Grains" (Brussel), in 1792 woonde hij in de "rue des Chartreux".

Tot ca. 1810 ontmoet men meestal de naam J. Smets, maar o.m. in 1817 troffen wij de signatuur aan van "J.E. Smets et frère", en in 1827 de vermelding "J. Etienne Smets, zoon". In de kerkrekeningen van Wezembeek-Oppem vindt men tot 1838 "Stephanus Smets".

Met naam geciteerde gezellen van Smets waren J. De Savoye en Wolfgang Dussi. Er zijn meerdere aanwijzingen dat P.H. Anneessens het vak zou geleerd hebben bij de orgelmakers Smets.

Enkele werken van Smets:

- 1777 Rijmenam (deels bewaard)
- 1789 Winksele (gerestaureerd in 1991)
- 1791 Wemmel (totaal omgebouwd)
- 1792 Brussel, St-Jacob op de Coudenberg (residua bewaard in het orgel te Destelbergen)
- 1793 Huldenberg (nog slechts enkele registers aanwezig)
- 1815 Leest (deels bewaard)
- 1817 Wilese (het meest intact bewaarde werk)

- 1827 Baardegem (deels bewaard)
- 1837 Kwerps (windladen bewaard)

Contract voor de renovatie van het orgel te Rossem (prov. Brabant) door orgelmaker J. Smets, 1802

Opmerking: Het betreft het orgel dat door J.Th. Forceville in 1744 gebouwd was voor de kerk van de buurgemeente Wolvertem, en dat in 1788 door Smets naar de kerk van Rossem was overgeplaatst. Ook in 1828 zouden de orgelmakers Smets nog werken uitvoeren in Rossem.

Kerkarchief Rossem, los document

[recto]

Project voor het ermaeken van d'orgel der commune van Rossem als volgt Eerst van het nieuw-werk te weten:

1°. Een clawier met 54 thoonen van ut om leeg tot fa boven.

2°. Een Trompet bas en superius 8 voet.

3°. Item een sexquialter bas en superius sprekende twee p pen par thoon

4°. 54 p pen by den mixtuer.

5°. 58 p pen b den cornet.

6°. 2 nieuwe blaesbalken breed 3½ voet en lang 4½ voeten, met 4 ploeg en.

7. Een geheel nieuw secreteet bequaem voor dese naervolgende registers ofte spelen teweten:

1 den prestant - - - -	4 voeten
2. Bourdon sprekende - - -	8. voet
3. fluyt sprekende - - - -	4. id.
4 octave - - - -	2 id
5. Nazart - - - -	3. id.
6. sexquialter bas.	
7. sexquialter sup. ^s	
8. cornet.	
9 mixtuer.	
10. trompet bas.	
11 idem sup. ^s	
12 tremblant, en ventiel 13.	

Item 6 pypen b temaken aen alle de oude registers ofte spelen, Dus zal den

[in de ondermarge bijgevoegd:]

14 item nog by te maken eenen claron bas

[verso]

ondergeteekenden orgelmaeker dit voors. werk maeken en plasseren op synen koste voor de somme van dr honderd v f en twintig guldens Dus 325.,00.,00

[er stond eerst "vftig", "tig" is geschrapt en erboven is geschreven "en twintig"; ook het cijferbedrag is aangepast]

[in kleinere letter bijgeschreven:]

nota als het werk zal gemaekt s n zal het door die van Rossem op hunnen kost moeten tot Brussel gehaald worden

Actum M[??? geschrapt] Rossem 4.^{en} Aguste 1802

j. Smets orgelmaker

Nota in alle geval van eenige andere veranderinge van Pastoor blijft den Mair van Rossem belast tot voldoeninge deser uyt het inkomen der kercke ofte gemeÿnte

dit voorseyde accoort is gemaect ter presentie van dese volgende

G. Robrechts Maire

Clemens Raes

ontfangen van de meyrey van rossem de somme van dry hondert guldens voor het maken der orgel staende in de kerke van rossem en nog vyf en twintig guldens [acht woorden geschrapt, na het voldoen van deze 25 gld]

Actum rossem den 25 meÿ 1803

j. Smets orgelmaker

BIBLIOGRAFIE

- G. POTVLIËGHE. *De Brusselse Orgelbouwers De Smet en Smets*. In: *De Brabantse Folklore*. 1966, nr. 169, p. 83-114.

- T.-J. GERITS. *Smets*. In: *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen*. Brussel, 1974. Dl. V, p. 269.

- J.-P. FÉLIX. *Les grands centres de facture d'orgues de Bruxelles et de la Wallonie au XVIIIe s.* (*Mélanges d'organologie*. Nr. 4). Brussel, 1984. P. 4-122.

- J.-P. FÉLIX. *Smets (Joannes)*. In: *Dictionnaire des facteurs d'instruments de musique en Wallonie et à Bruxelles, du 9e s. à nos jours*. Luik-Brussel, 1986. P. 384.

In Memoriam

Albert De Klerk (1917 - 1998)

Zijn beklijvend beeld is dit van een schitterend organist-componist-dirigent met allure, dirigerend, componerend, improviserend, musicerend, spelend en vertellend met fijnzinnige humor.

Albert's studie jaren bij Cornelis de Wolf, Jacob Bijster, Anthon van der Horst, en de vruchtbare contacten met Hendrik Andriessen, Louis en George Robert, zijn via Jean-Baptiste De Pauw en Alphonse Mailly ook terug te voeren tot de invloedssfeer van Jaak-Nikolaas Lemmens.

Vanaf zijn prille leeftijd was hij vriend aan huis bij Flor Peeters. Van zijn spontane musicerevregde mocht ik meeproeven als duospeler in de gotische zaal van het stadhuis te Brugge tijdens een concert op twee posities voor de Belgische televisie (1964) en te Parijs in Saint-Julien des Pauvres.

De meester-improvisator Albert De Klerk vereerde het Brugse orgelfestival (1964) met een volledig improvisatieconcert op gregoriaanse thema's. Zijn improvisaties waren steeds uitstekend gestructureerd, fijnzinnig gekleurd en groeiden uit tot een feestelijk vuurwerk.

Radio 3 zond ca. vijf jaar geleden een sprankelend interview uit.

Nog een paar persoonlijke herinneringen:

- waardering voor de posities van Paul Anneessens; "Men zou gaan wanhopen dat ooit beweging komt in de Vlaamse orgelbouw";
- blijvende bewondering voor de inspirerende klankvorming van "zijn" pneumatisch Adema-orgel in de St.-Jozefskerk te Haarlem,
- zowel bij de componist als bij de organist-vertolker: nadruk op de muziek en de klank, wars van allerlei systemen, -seriële en andere - en van theorieën rond nieuwbouw of restauratie.

Naast vele markante opnamen waaronder het Franckoeuvre in de Sint-Salvatorskathedraal te Brugge is zijn imponerende CD-opname (op 75-jarige

Afb. 19: De prijsuitreiking van het orgelconcours in het kader van de allereerste Internationale Orgelweek te Brugge in 1964; vlnr, op de voorgrond: Kamiel D'Hooghe, Albert De Klerk, Chris Dubois en Niels Hans Nielsen

leeftijd), gewijd aan het volledige orgeloeuvre van Hendrik Andriessen.

Albert werd op zijn 80ste verjaardag gehuldigd met de vertolking op CD van een keuze uit zijn orgeloeuvre door Wolfgang Baumgratz.

De orgelwereld verliest een wereldbekaamd grootmeester in de kunst van de orgel improvisatie, een vriend van de schoonheid en een verdediger van de muziek als klankenspel.

Albert's levenskunst, waar muziek en traditie in harmonie leven met de mens, blijft geëvoceerd in het *KLERKE - WERK* (1992).

KAMIEL D'HOOGHE

Guido Peeters (1929 - 1999)

Guido Peeters, (° 20 juni 1929, + 25 januari 1999) is het orgelmilieu binnengestapt als de zoon van Flor Peeters.

Zijn betrokkenheid met de orgelcultuur in het algemeen uitte zich als publicist in velerlei artikels over orgelkunst en vooral in de *De Orgelkunst in de Nederlanden* (1971).

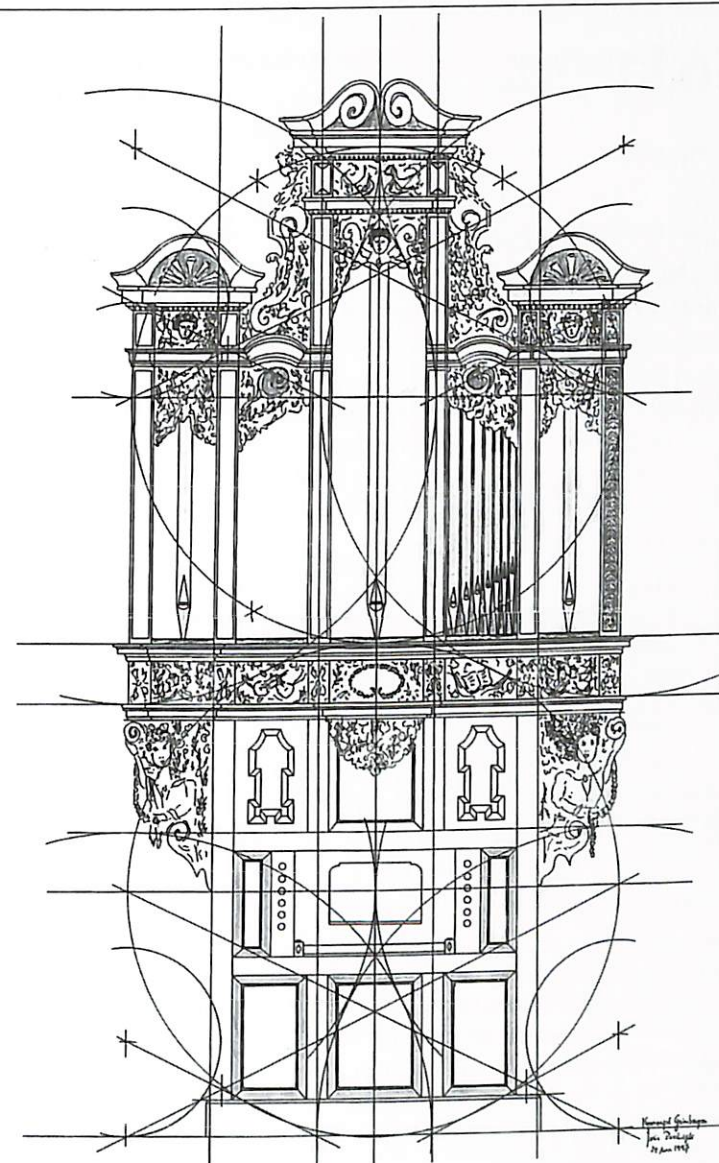
Hij gaf in vele centra in België en in het buitenland talrijke lezingen over het oeuvre en de betekenis van zijn vader en organiseerde in 1996 te Mechelen de tentoonstelling *Flor Peeters, Orgelpunt?* waarbij geput werd uit een rijke collectie foto's, handschriften en kunstwerken.

Deze grote, sterke man met een zware streng ogende bril waaruit voor de ingewijden pretoogjes konden glinsteren, leidde een soort dubbelleven. Naast zijn professionele loopbaan als uitgever-publicist, was hij met gans zijn wezen secretaris, inspirator, stimulator, vriend en regisseur van de vele werkzaamheden van zijn vader, Flor Peeters.

G. Peeters heeft al deze facetten uitgespit in het boek *Flor Peeters, 1903-1986, Allegro energico*, waarvan Raymond Schroyens mede-auteur is. In dit monumentale werk worden de artistieke en menselijke kanten van het leven in de familie op een indringende wijze behandeld. Ook het privé-leven van het gezin komt uitvoerig en vrijmoedig aan de orde. Guido is er actor, observator en verslaggever. Dit werk evocert ook de mentaliteitsgeschiedenis van een eeuw Vlaanderen, beleefd door het oog van Guido's doordringende blik en als denkend scribent.

Orgelkunst verliest een attent, kritisch lezer en een gewaardeerde steun.

KAMIEL D'HOOGHE

Ontwerp voor een koororgel in de Abdijkerk van Grimbergen in 17de-eeuwse Vlaamse stijl

- JORIS POTVLEGHE -

Zeuningenstraat 45, 1570 Tollembeek, België
tel. 054/58.72.16 & fax. 054/58.77.04

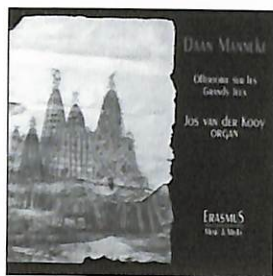
Besprekingen

CD's

Daan Manneke, *Offertoire sur les Grands Jeux* door JOS VAN DER KOOY aan het Schnitger-orgel in de Grote- of St.-Michaëlskerk te Zwolle

Uitgave: Erasmus en Media muziekproducties

In *Orgelkunst*, XIX, 1996 nr. 2/juni, blz. 63-70: *De orgelmuziek van Daan Manneke* gaf de componist toelichting over zijn composities. In 1998 schreef Heino Vergouwen onder de begeleiding van Gert Oost een scriptie, gewijd aan de orgelwerken van Daan Manneke. Titel en subtitel zijn: *Offertoire sur les Grands Jeux Een analyse van de orgelwerken van Daan Manneke*. (Deze scriptie inclusief een integrale werkenlijst, is verkrijgbaar.)

Thans ligt een CD voor met oude en zeer recente orgelcomposities van Daan Manneke. Jos van der Kooy vertolkt met groot inlevingsvermogen, rustig meesterschap en helder analytisch inzicht de volgende werken: *Patronen* (1965), *Trois Petites Symphonies* (1967), *Caccia II*, *Symphonies of Winds* en *Offertoire sur les Grands Jeux*, alle drie uit 1996.

Dit orgeloeuvre stoelt op een stevige constructie en is met veel fantasie en rijk klankvoorstellingsvermogen gecomponeerd in een persoonlijke, toegankelijke stijl. In de begeleidende brochure publiceert Drs. G. van der Leeuw een verhelderend en boeiend essay over *Daan Manneke - a composer with a gesture of emotion*, terwijl Jos van der Kooy concreet ingaat op *Interaction between composer, performer and audience*. (K.D.)

LUK BASTIAENS aan het Wilhelm Robustelly-orgel in de St.-Pieterskerk te Langdorp
Uitgave: Davidsfonds/Eufoda, Blijde Inkomststraat 79, B-3000 Leuven

Het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen met medewerking van Radio 3 werkten mee aan de opname van de CD en de opmaak en de inhoud van het begeleidende boekje met toelichtingen over het orgel (1781) en de muziek.

De bindtitel *Orgels van Vlaanderen, Zingende Torens* suggereert een plan van een reeks opnamen van orgels en beiaarden.

Een foto van het orgelfront in visoegeffect op de cover is best ludiek, maar is hier niet echt op zijn plaats.

Volgende werken - met registratieaanduidingen - worden vertolkt: L. CHAUMONT, *Suite du deuxième ton*, J. PACHELBEL, *Partita "Werde Munter, mein Gemüte"*, D. BUXTEHUDE, *Wie schön leuchtet der Morgenstern*, J. STANLEY, twee *Voluntaries*, J.S. BACH, zes koralen uit *Clavierübung III*, M. VANDEN GHEYN, *Praeludium en Morceau fugué*, J.E. EBERLIN, *Toccata tertia*, M. CORETTE, *Bon Joseph écoute moy*.

Een goed aan het orgel aangepaste programmakeuze, rustige tempi, mooi gedifferentieerde articulaties en inspirerende orgelklanken zorgen voor veel schoonheid en genot. (K.D.)

***Pièce Héroïque, Franck and other romantic organ works* door TON REIJNAERDTS aan de Pereboom & Leyser-orgels in de St.-Augustinuskerk te Elsloo en de St.-Martinuskerk te Wijck-Maastricht**

Uitgave: Ton Reijnaerds Audio Productions, Maastricht, Holland. TRA 1997-01

Deze Cd is het resultaat van een project, opgezet door Ton Reijnaerds, Frans Jaspers en Henk van Loo omtrent de Maastrichtse orgelbouwers Pereboom & Leyser. Zie hieromtrent ook de boekbespreking van Patrick Roose in dit nummer.

In een verzorgd boekje staan foto's en uitleg over de orgelbouwers en hun instrumenten.

Het programma bestaat onder meer uit de *Pièce Héroïque* en de *Cantabile* van CÉSAR FRANCK, het *Carillon* van LOUIS VIERNE, de *Toccata* van EUGÈNE GIGOUT, het *Allegro Cantabile* uit de vijfde symfonie van CHARLES MARIE WIDOR; aangevuld met kleinere romantische composities. Dit gedurfde opzet laat ons genieten van een vol romantisch "Grand Choeur", zingende strijkers, mooie solostemmen, warme grondstemmen en een verzorgde vertolking. (K.D.)

JAN VERMEIRE aan het Van Peteghem-orgel te Stavele

Uitgave: DPS, Moerdijkstraat 160, 8480 Ichtegem. SC98040-805A

Naar aanleiding van de restauratie van het Van Peteghem-orgel te Stavele (zie elders in die nummer) werd in april 1998 een Cd op de markt gebracht waarop Jan Vermeire werk speelt van A. van den Kerckhoven, Papen, La Fosse, F. Delmotte, P. Bruna en F. Provesi. Vermeire laat met een fris en levendig spel dit nagenoeg integraal bewaarde Van Peteghem-orgel uit 1821 in al zijn facetten schitteren. Een verantwoorde muziekkeuze met werk van de 17de tot het begin van de 19de eeuw, waaronder enkele onbekende werken die geput werden uit in handschrift bewaarde bundels, maakt deze cd zeer boeiend. Het beluisteren van het *Te Deum* van Delmotte uit de tweede helft van 18de eeuw, had weliswaar een stuk aangenamer geweest, indien gebruik was gemaakt geworden van de alternatim-praktijk.

De opname mag zeer geslaagd genoemd worden - de mooie akoestiek van de kerk levert een positieve bijdrage in deze - hoewel het orgel heel soms een tikkeltje agressief overkomt. (W.M.)

Langlais, *Suites pour Grand orgue* door PIERRE COGEN op het Karl Göckel-orgel in de H.-Geestkerk te Mannheim

Uitgave: 1998 AEOLUS-Tonträger, Postfach 300226, D-41343 Korsbroich

Jean Langlais (1907-1991) heeft wereldwijde faam als componist-improvisator-pedagoog en als organist. Vanaf 1945 tot 1987 was hij organist aan de Sainte-Clotildekerk te Parijs, waar hij in de voetsporen trad van César Franck en Charles Tournemire.

Hij componeerde meer dan 300 werken. De drie geprogrammeerde suites: de *Suite Médiévale*, de *Suite Brève* en de *Suite Française*, gecomponeerd in 1947-'48, zijn geïnspireerde werken met geniale impulsen en rijk gekleurde akkoorden.

Pierre Cogen (°1931), een naam die naar Vlaamse origine

verwijst, studeerde gedurende meerdere jaren bij Langlais. Vanaf 1976 werd hij mede-collegatularis van het orgel van de Sainte-Clotilde en vanaf 1988 tot 1994 opvolger van J. Langlais.

Cogen, orgelkunstenaar en groot vertolker van het oeuvre van zijn voorgangers, speelt hier met *grandeur* en *raffinement*, zin voor verhoudingen en voornamelijk lyrisme. (K.D.)

Boeken

FRANS JESPERS, HENK VAN LOO EN TON REIJNAERDTS. *Pereboom & Leijser, orgelmakers te Maastricht*

Uitgave: SOL (Stichting Samenwerkende Orgelvrienden Limburg), Maastricht, 1998; - 256 blz., ill.; bestellingen: secretariaat SOL, Hoolstraat 1, NL-6129 CK Urmond; prijs: 800 Bfr, excl. verzending

Tussen 1850 en 1900 voorzag het Maastrichtse huis "Pereboom & Leijser" ruim tweehonderd kerken in Nederland, Vlaanderen (voornamelijk prov. Limburg) en Wallonië van een nieuw of gerenoveerd orgel. Over hun activiteiten is reeds meermaals deelinformatie gepubliceerd door de Maastrichtse muziekhistoricus en orgelkenner Gerard Quaedvlieg. Verrassenderwijs is hij het niet die met de voorliggende uitvoerige synthese-studie voor de dag komt, maar de stichting SOL; alhoewel moet gezegd zijn dat dergelijke ondernemingen stilaan de mogelijkheden van één man beginnen te overstijgen. De makers van het boek zijn Frans Jaspers en Henk van Loo, die op beslagen informanten konden rekenen als Jean-Pierre Felix (cfr. inventarissen *Orgues de Wallonie*), Michel Lemmens en andere; Ton Reijnaerds maakte de foto's die meestal van goede kwaliteit zijn (orgels fotograferen is geen sinecure, vooral niet bij tegenlicht uit een westerraam).

Al in het "Woord vooraf" wordt er door de auteurs - in hun "stijgende bewondering" (cfr. p. 8) voor hun onderwerp - de beuk in gezet met "..., omdat er nog steeds orgels van deze firma verdwijnen of worden aangetast. Zowel in Wallonië, in Belgisch Limburg, als in Nederland bestaan er plannen om zulke instrumenten van een barokker klankpatroon te voorzien of ze naar verre bestemmingen te verkopen." Wat Vlaanderen betreft, en voor zover het Monumentenzorg aangaat, kan ik dit formeel tegenspreken: een aantal Pereboom & Leijser-orgels is reeds beschermd als monument, en eerlang volgen ook nog de orgels van Veldwezelt (1852), Vucht (1870), Viversel (1871); meer nog, vorig jaar werd het orgel in de Tongerse Sint-Jan-Baptistkerk (1857) respectvol gerestaureerd, met subsidie van Monumentenzorg.

De hoofdstukken waarin de bredere muzikale context in en rond Maastricht belicht wordt (hfst. 1 en 2) geven voor mij een welgekomen meerwaarde aan het boek. Lezenswaard is de prijzen-vergelijking, ook met andere orgelmakers (p. 36-37); dit moet voor de auteurs een arbeidsintensieve klus geweest zijn. De genealogie en historiek van het Pereboom & Leijser-atelier zullen de meest volledige zijn die tot nu toe verschenen zijn. Hoofdstuk 3 is gewijd aan de constructiekenmerken: een fraaie synthese. Ik mis wel een beschrijving (of tekening of foto) van

de curieuze "*Bilingua*". Bijzonder goed uitgewerkt is de bespreking van de stijlen en evoluties m.b.t. de orgelkasten (cfr. hfst. 4). Hoofdstuk 5 is een chronologisch overzicht van alle nog bestaande orgels, telkens een bijna paginagrote foto met daaronder de dispositie; aanvullende gegevens vindt men dan in een tweede lijst (hfst. 6, alfabetisch), dit vereist wel wat bladeren van het ene hoofdstuk naar het andere. Voor dit laatste hoofdstuk kon dankbaar gebruik gemaakt worden van een kasboek dat de familie Pereboom ter inzage gaf.

Aan het oog van de lay out-man is een en ander ontsnapt: p. 15, in volle inleiding, staat "Orgels- [regelomhaal] pel"; p. 9, "Maas tricht" zonder streepje, maar op p. 21 met twee streepjes, en op p. 92 "Maast-richtenaren"; het is al ergerlijk genoeg dagelijks in onze kranten geconfronteerd te worden met slechte woordaftrekkingen, in een fraaie publicatie als deze is dit bedroevend. Waar men ook wat slordig in geweest is, is in de juiste spellingwijze van plaatsnamen; in Nederland handhaaft men - misschien terecht - de archaische spelling (Den Bosch, Houthem, Princenhage); in België echter zijn de namen reeds decennia geleden gemoderniseerd (cfr. officiële lijst Postnummers). Niemand zal in een naamlijst of op kaart nog "Canne" terugvinden (p. 199 en 201) maar wel Kanne. En "Valmeer" moet Val-Meer zijn. Wanneer men bestaande vertalingen vermeldt zoals "Liège (Luik)" dan moet men dit consequent doen en dus ook schrijven "Rutten (Russon)" en "Lauw (Lowaige)" (want zo staan deze orgels in Gregoir vermeld). Bij "Bruxelles" (p. 201) wordt geen vertaling gegeven. En in een nederlandstalig boek dient men te schrijven dat H. Loret in Laken woonde en Kerkhoff in Schaarbeek (niet "Laeken" en "Schaerbeek", p. 24). Een paar schrijffouten als "naamschildtje" (p. 55) hadden bij nalezing kunnen uitgefilderd worden. En voor buitenlandse lezers had men kunnen zeggen waar Semarang ligt (in Nederlands Indië vermoed ik?). P. 106 vindt men "Tongeren St. Jacobsgasthuis" en p. 239 "Tongeren Hospitaal": dit is verwarrend voor wie de lokale situatie niet kent; bovendien ook in het Register als twee verschillende items opgenomen! Bij Beek (p. 198 en 200) had men kunnen "NL" toevoegen, ter onderscheid met Belgisch Beek (bij Bree).

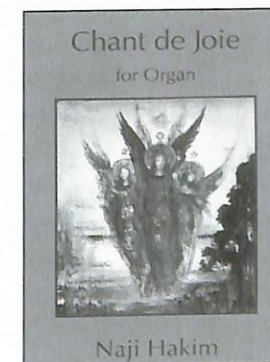
De auteurs stellen: "Dit boek is een muziekhistorische en instrumentenbouwkundige studie, die voor organisten en orgelliefhebbers veel interessants bevat." Voor mij persoonlijk wordt het nog meer dan dat: een onmisbaar naslagwerk. (P.R.)

Partituren

NAJI HAKIM. *Chant de joie*

Uitgave:UMP, 42 Rivington street, London EC2A 3BN

Van deze vruchtbare Parijse organist-componist-improvisator ligt andermaal een virtuoos, dynamisch orgelstuk voor met een titel die ook voorkomt bij zijn leermeester Jean Langlais. Dit werk werd gecomponeerd op bestelling van de *House of Hope Presbyterian Church* voor het C.B. Fisk-orgel van Saint Paul, Minnesota, USA. Het stuk, geïnspireerd op psalm 150, 6 is uitgewerkt in rondo-vorm, en maakt gebruik van verschillende folkloristische thema's. Het werk is opgedragen aan Thomas en Nancy Lancaster. Deze laatste verzorgde in 1998 de wereldcreatie in de voormelde kerk. (K.D.)

(Aan deze rubriek werkten mee Kamiel D'Hooghe, Patrick Roose en Wenceslaus Mertens)

DE ORGELMAKERS VAN HERSELT

De geschiedenis van vier generaties orgelmakers — op zes orgels.

Een nieuwe CD met 74 minuten muziek en een tekst- en fotoboekje van 16 bladzijden vertellen de geschiedenis van Pels-D'Hondt Orgelbouw uit Herselt.

De **organisten** Agnes Armstrong, Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Kurt Lueders, Carl Van Eyndhoven en Kristiaan Van Ingelgem spelen op de **orgels** van Verrebroek (1751), Zoutleeuw (1910), Mol (1959), Massenhoven (1969), Wezemaal (1970) en Lebbeke (1994) **composities** van Bach, Böhm, Couwenberg, Dupré, Gershwin, Guilmant, Le Bègue, Lemmens, Loret, Meulemans, Swinnen, Walther en Zachow.

U kunt de CD voor 550 frank (incl. verzending)
bestellen bij Pels-D'Hondt, Dorp 73, 2230 Herselt.
Telefoon: 014-54 46 58 — fax: 014-54 14 93
gerard@pels.be — www.pels.be

PELS D'HONDT
ORGELBOUWERS SINDS 1892

Mededelingen

Van Keizer Karel tot 2000, orgelmuziek uit de 16de eeuw

Gent, Brussel, Mechelen en andere Vlaamse steden zullen de geboorte van Karel V in 1500 herdenken. De VZW Gent 1500-2000, met Johan Huys als coördinator muziek, is bereid de verenigingen die tijdens de periode september 1999 tot december 2000 orgelconcerten programmeren met aandacht voor de orgelmuziek uit de 16de eeuw, - indien tijdig op de hoogte gebracht - op te nemen in de publiciteit. Tevens is een repertoirelijst beschikbaar van 16de eeuwse orgelmuziek, gegroepeerd rond de *Codex Amerbach*, de *Tudor Organ Music*, de *Spaanse en Italiaanse 16de eeuwse orgelmuziek* en de *Poolse 16de eeuwse orgelmuziek*.

Inlichtingen: VZW Gent 1500-2000, R. Van Quaquebeke, St.-Baafplein 2A, B-9000 Gent

Brussel 2000, Culturele Hoofdstad van Europa, ook gevierd met nieuwe grote orgels

Als bekroning van de restauratiewerken van de kathedraal zal een groot orgel van ca 60 registers met vier klavieren en pedaal worden gebouwd door de Duits-Spaanse orgelbouwer Gerhard Gensing (El Papiol, Barcelona). Het zal in de vorm van een zwaluwnest geplaatst worden ter hoogte van het triforium vooraan links in de middenbeuk.

Het PSK krijgt als bekroning van de renovatie van de Heni Leboeuf-zaal een nieuw concertorgel, romantische stijl, gemaakt door Georges Westenfelder. Het H. Loret-orgel (1848, 1856) in de Finisterraekerkerk wordt gerestaureerd door Manufacture d'orgues Thomas.

Het oudste orgel (1681), in de Miniemenkerk, krijgt zijn origineel orgelfront terug. Dit wordt omringd door een nieuw groot geheel van drie klavieren & pedaal, samen 42 registers. Velen wachten nu op de restauratie van het Cavallé-Coll-orgel van het conservatorium.

Het Van Peteghem-orgel te Bonne Espérance, thesis van Johan Zoutendijk *Aspecten van de Zuid-Nederlandse orgelkunst in de tweede helft van de 18de eeuw.*

Deze herziene thesis op 126 pag. is geïllustreerd met mooie foto's en kost 700 BEF. Johan Zoutendijk schreef ook een voorwoord bij de eerste uitgave van de *Pièces d'Orgue*, (Gem. museum Den Haag, Ms 6 J 53) met anonieme orgelmuziek van ca 1700. (350 BEF)
Uitgave: *Stichting Orgelhistorische Studies*, Leeuwerikstraat 8, N-3135 KG Vlaardingen.

10de Orgeldag rond Van Peteghem-orgel, Vrasene 25 april 1999

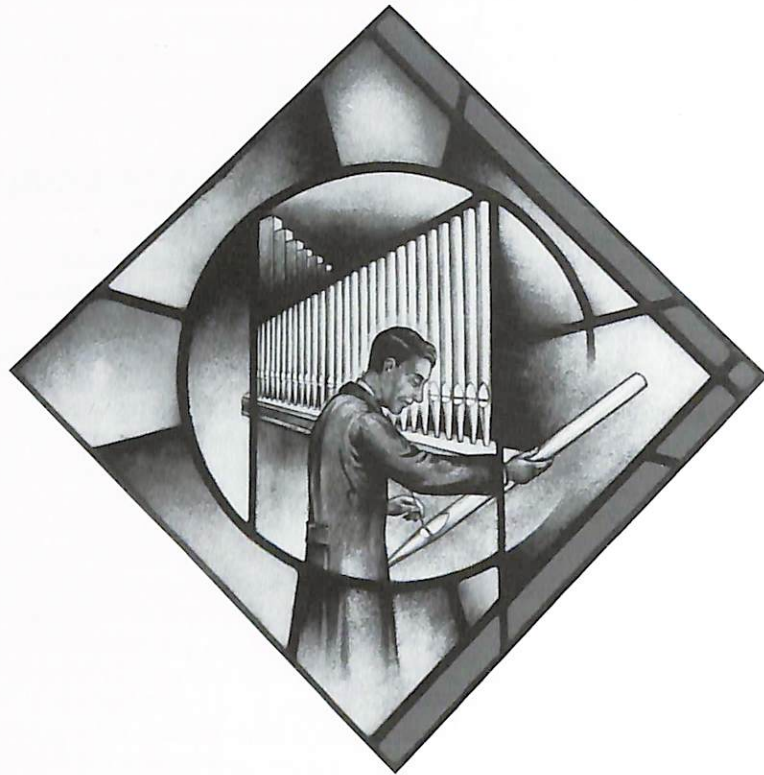
Het mooie tweeklaviersinstrument van E. F. Van Peteghem (1793) wordt om 15u bespeeld door de cursisten (amateurs en orgelstudenten) onder leiding van Kamiel D'Hooghe. Specifieke speelwijzen, repertoire en de vele registercombinaties komen aan de orde. Om 19.30 u wordt de dag afgesloten met een orgelconcert door Kamiel D'Hooghe.

Inlichtingen: Roger Herman, Kerkstraat 69, 9120 Vrasene, tel. 03/775.89.42

Vlaamse orgeldagen Veurne, 16-20 augustus 1999

Orgel en Stem vormen het thema. Vlaamse orgelmeesters en alternatimpraktijk krijgen aandacht. Meestercurssussen (met o.a. E. Kooiman, E. Lievens, Fl. Heyerick), workshops, tentoonstellingen, orgelexcursies, concerten, lezingen en een orgelconcours zijn gepland.

Inlichtingen: "Het Secreet" Sporkijnstraat 1, 8630 Veurne, Tel. /Fax: 058/31.52.28

DE ORGELMAKERS VAN HERSELT

De geschiedenis van vier generaties orgelmakers — op zes orgels.

Een nieuwe CD met 74 minuten muziek en een tekst- en fotoboekje van 16 bladzijden vertellen de geschiedenis van Pels-D'Hondt Orgelbouw uit Herselt.

De **organisten** Agnes Armstrong, Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Kurt Lueders, Carl Van Eyndhoven en Kristiaan Van Ingelgem spelen op de **orgels** van Verrebroek (1751), Zoutleeuw (1910), Mol (1959), Massenhoven (1969), Wezemaal (1970) en Lebbeke (1994) **composities** van Bach, Böhm, Couwenberg, Dupré, Gershwin, Guilmant, Le Bègue, Lemmens, Loret, Meulemans, Swinnen, Walther en Zachow.

U kunt de CD voor 550 frank (incl. verzending) bestellen bij Pels-D'Hondt, Dorp 73, 2230 Herselt.
Telefoon: 014-54 46 58 — fax: 014-54 14 93
gerard@pels.be — www.pels.be

PELS D'HONDT
 ORGELBOUWERS SINDS 1892

Mededelingen

Van Keizer Karel tot 2000, orgelmuziek uit de 16de eeuw

Gent, Brussel, Mechelen en andere Vlaamse steden zullen de geboorte van Karel V in 1500 herdenken. De VZW Gent 1500-2000, met Johan Huys als coördinator muziek, is bereid de verenigingen die tijdens de periode september 1999 tot december 2000 orgelconcerten programmeren met aandacht voor de orgelmuziek uit de 16de eeuw, - indien tijdig op de hoogte gebracht - op te nemen in de publiciteit. Tevens is een repertoirelijst beschikbaar van 16de eeuwse orgelmuziek, gegroepeerd rond de *Codex Amerbach*, de *Tudor Organ Music*, de *Spaanse en Italiaanse 16de eeuwse orgelmuziek* en de *Poolse 16de eeuwse orgelmuziek*.

Inlichtingen: VZW Gent 1500-2000, R. Van Quaakebeke, St.-Baafsplein 2A, B-9000 Gent

Brussel 2000, Culturele Hoofdstad van Europa, ook gevierd met nieuwe grote orgels

Als bekroning van de restauratiewerken van de kathedraal zal een groot orgel van ca 60 registers met vier klavieren en pedaal worden gebouwd door de Duits-Spaanse orgelbouwer Gerhard Gresing (El Papiol, Barcelona). Het zal in de vorm van een zwaluwnest geplaatst worden ter hoogte van het triforium vooraan links in de middenbeuk.

Het PSK krijgt als bekroning van de renovatie van de Heni Leboeuf-zaal een nieuw concertorgel, romantische stijl, gemaakt door Georges Westenfelder. Het H. Loret-orgel (1848, 1856) in de Finisterraekerk wordt gerestaureerd door Manufacture d'orgues Thomas.

Het oudste orgel (1681), in de Miniemenkerk, krijgt zijn origineel orgelfront terug. Dit wordt omringd door een nieuw groot geheel van drie klavieren & pedaal, samen 42 registers. Velen wachten nu op de restauratie van het Cavaillé-Coll-orgel van het conservatorium.

Het Van Peteghem-orgel te Bonne Espérance, thesis van Johan Zoutendijk

Aspecten van de Zuid-Nederlandse orgelkunst in de tweede helft van de 18de eeuw.

Deze herziene thesis op 126 pag. is geïllustreerd met mooie foto's en kost 700 BEF.

Johan Zoutendijk schreef ook een voorwoord bij de eerste uitgave van de *Pièces d'Orgue*, (Gem. museum Den Haag, Ms 6 J 53) met anonieme orgelmuziek van ca 1700. (350 BEF)

Uitgave: *Stichting Orgelhistorische Studies*, Leeuwikstraat 8, N-3135 KG Vlaardingen.

10de Orgeldag rond Van Peteghem-orgel, Vrasene 25 april 1999

Het mooie tweeklaviersinstrument van E. F. Van Peteghem (1793) wordt om 15u bespeeld door de cursisten (amateurs en orgelstudenten) onder leiding van Kamiel D'Hooghe. Specifieke spelwijzen, repertoire en de vele registercombinaties komen aan de orde. Om 19.30 u wordt de dag afgesloten met een orgelconcert door Kamiel D'Hooghe.

Inlichtingen: Roger Herman, Kerkstraat 69, 9120 Vrasene, tel. 03/775.89.42

Vlaamse orgeldagen Veurne, 16-20 augustus 1999

Orgel en Stem vormen het thema. Vlaamse orgelmeesters en alternatimpraktijk krijgen aandacht. Meesterkursussen (met o.a. E. Kooiman, E. Lievens, Fl. Heyerick), workshops, tentoonstellingen, orgelexcursies, concerten, lezingen en een orgelconcours zijn gepland.

Inlichtingen: "Het Secret" Sporkijnstraat 1, 8630 Veurne, Tel. /Fax: 058/31.52.28

De kleine Orgelkunde, een lees- en leerboekje voor de orgelliefhebber, Wouter Rens

Het is een ...boekje met registernamen en trefwoordenlijst. Uitgave: *De Principaal*.

De auteur beseft..., dat dit geen vervanging kan of wil zijn voor de "Cursus orgelbouw".

Prijs: 150 BEF; secretariaat: E. Aerts, Ninoofsesteenweg 49, 1500 Halle, tel. 02/356.43.98

Willem Kersters (1929-1998) op 29 december 1998 overleden

Willem Kersters, geboren in 1929 in Antwerpen, is op 29 december 1998 overleden. Hij vormde een hele generatie componisten aan de conservatoria te Maastricht en Antwerpen. Tot zijn omvangrijk compositorisch oeuvre behoren vier orgelwerken, nl.: *Twee Preludes* (1961) op. 20 & *Koraalfantasie* (1964) op. 31, opgedragen aan Willy Climan, die dit werk met verve vertolkte, de *Kleine Suite* op. 40 (1967) en de latere *Varazioni* (1978) op. 70 geschreven in opdracht v. h. Gemeentekrediet; alle werken zijn verkrijgbaar bij CeBeDem.

Omer Van Puyvelde (1912-1980) met borstbeeld vereeuwigd te Wachtebeke-Overslag

De Oost-Vlaamse organist-dirigent-componist-pedagoog Omer Petrus Van Puyvelde is op 13 september 1998 op het dorpsplein van zijn geboortedorp Wachtebeke-Overslag vereeuwigd met een borstbeeld; het plein is genoemd naar de componist.

Hij was organist op het Van Peteghemorgel (1846) in de O.-L.-Vr.-St.-Pieterskerk te Gent en componeerde 246 werken, waaronder voor orgel: *Toccata in a* (juli 1940), (onuitgegeven); *Finale in G* op Christus Vincit (onuitgegeven); *Kerkstemming*, 10 stukken voor orgel of harmonium; uitgave Crescendo, *Avondmelodie in f*, (2 juli 1940, onuitgegeven). Zijn composities bevinden zich in de Koninklijke bibliotheek te Brussel.

Charles Tournemire Bulletin, Nr. 1 1998, bibliografie - discografie

De Charles Tournemire Stichting publiceert in *bulletin* Nr. 1, 1998 een *Bibliografie - Discografie*. Ton van Eck geeft een gedegen overzicht van *Publicaties over -, Geschriften van - en Vindplaatsen van (de naam) Tournemire* in *L'Orgue*.

De omvangrijke discografie, opgemaakt door A. M. G. Delsing, geeft de lijst van *langspeelplaten* en *compact discs*, deze laatste gegroepeerd in *orgelwerken, piano en kamermuziek* en *symfonische werken*. 51 slottitels v. *L'Orgue mystique* zijn afgedrukt.

Inlichtingen: Charles Tournemire Stichting: Witte Herenstraat 16 E, 2011 NV Haarlem, (N)

Het oudste orgelmakersbedrijf in Nederland, van de Gebrs. Vermeulen is opgeheven

Vanaf 1 september 1998 is het orgelmakersbedrijf Vermeulen - dat kan bogen op een traditie die terug gaat tot de 18de eeuw - overgebracht naar Flentrop Orgelbouw.

Jean-Philippe Merckaert, jong organist, hoogste kwotatie in "Axion Classics"

Het Gemeentekrediet organiseert sedert meer dan 30 jaar een concours voor jonge musici van het Gemeentelijk Muziekonderwijs. Aanvankelijk *Pro Civitate* genoemd, later *Prijs van het Gemeentekrediet*, is de naam nu gewijzigd in *Axion Classics*. Tijdens de sessie 1998 kreeg de 18-jarige organist, J.-Ph. Merckaert met 95% de hoogste score. Tijdens de prijsuitreiking te Brussel in de Koninklijke Muntchouwburg op 30 januari speelde hij samen met het *Orchestre Royal de Chambre de Wallonie* onder leiding van Jean-François Chamberlan het orgelconcerto in Bes op.4 nr. 2 van Händel. Deze laureaat studeerde in de stedelijke Académie de Musique te Mons bij Marie-Cécile De Fêche. Hij vervolgt zijn studies te Nancy bij Jean-Philippe Fetzter.

Begijnhofprijs 1999: orgelwedstrijd voor vrouwelijke organisten 1999 te Dendermonde

Onder de hoge bescherming van Minister Miet Smet wordt door de vzw Patacon een orgelwedstrijd ingericht in de St.-Gilliskerk te Dendermonde op 15 en 16 april 1999. Deze wedstrijd is voorbehouden aan vrouwelijke organisten en er is geen leeftijdsgrens bepaald. Elke avond is er een concert door één van de juryleden en aansluitend op het slotconcert van 17 april 1999 (in de kerk van St.-Gillis-Binnen, Brusselsestraat) worden de laureaten bekend gemaakt.

Inlichtingen en programma: vzw Patacon, Begijnhof 13, 9200 Dendermonde; tel. en fax.: 052/200262

Bachfeest te Leipzig 12-16 mei 1999

36 evenementen worden georganiseerd door het Bach-Archiv te Leipzig onder de artistieke leiding van Georg Christoph Biller, Thomaskantor.

Inlichtingen: Bach-Archiv Leipzig, Postfach 101349, d-04013 Leipzig; tel. 0049341.9644182

Bach & Internationaal Schnitger Orgelconcours, Alkmaar 23 juni- 3 juli 1999

Rond het Hagerbeer/Schnitgerorgel te Alkmaar wordt een academi gedeelte gewijd aan Bach met workshops, lezingen, masterclasses en concerten. Programma: *Dritter Theil der Clavierübung, Sonates* v. C.P.E. Bach, composities v. Purcell & Weckmann.

Deelname concours: tot 35 jaar. Repertoire: werken van o.a. Sweelinck, Bruhns, & J.S. Bach.

Jury: J. van Oortmerssen, H. Vogel, G. Stewart, H. Davidsson, J.-Willem Jansen.

Inlichtingen: I. Kingma, L.Henriëttestraat 14, N-1814 XD Alkmaar, tel. 31.72.5119255

Interpretatiecursus Monserrat Torrent & Guy Bovet, Salamanca, 12-20 juli 1999

Om de twintigste verjaardag te vieren van de cursus, gewijd aan de Spaanse orgelmuziek, worden dagelijks vier historische orgels bespeeld.

Inlichtingen: Marisa Aubert, CH 1323 Romainmôtier, tel. 41.24.453.17.18

Interpretatiecursus te Romainmôtier, 21-25 juli 1999

Marie-Claire Alain, Luigi Ferdinando Tagliavini, Lionel Rogg en Guy Bovet geven cursus over Franck, Bach en oude Italiaanse meesters op historische en moderne instrumenten.

Inlichtingen: Marisa Aubert, CH 1323 Romainmôtier, tel. 41.24.453.17.18

Week voor zang, orgel en gregoriaans, Kloster Steinfeld/Eifel, 25 juli-1 augustus

Carlo Hommel, Reinhold Richter en Zeger Vandersteene zijn de docenten.

Inlichtingen: Kloster Steinfeld; Reinh. Richter, Dahlener End 9, D-41179 Mönchengladbach

Le puy Musical, Cavallé-Coll in Normandië, 29 augustus-1 september 1999

De Cavallé-Coll-orgels te Saint-Jean d'Elbeuf, het kathedraalorgel te Bayeux, de kerk van Saint-Etienne te Caen en Saint-Ouen te Rouen staan centraal. Georges Lartigau, Kurt Lueders, Ton van Eck en Joris Verdin tekenen verantwoordelijk voor meester cursussen, concerten en lezingen.

Inlichtingen: Le Puy Musical, 1, rue Eugène Dutuit, F-76000 Rouen, tel. (33) 02.35.71.09.09

GdO organiseert zijn jaarlijkse Orgeltagung te Göteborg, 1-7 augustus 1999

Paul Peeters leidt het indrukwekkende evenement van het *Gesellschaft der Orgelfreunde*

Inlichtingen: Josefstrasse 8, D-66693, Mettlach

Bach-academie door Michael Radulescu, Porrentruy, 5-14 augustus 1999

Rond het orgel van Jürgen Ahrend (1985) naar Gottfried Silbermann (1730) worden orgelwerken en cantaten van Bach ingestudeerd en Bachconcerten gegeven.

Inlichtingen: Fondation Pro Musica, Case Postale 290, CH-2900 Porrentruy

Internationaal Gottfried-Silbermann-concours, 7-19 september 1999 Freiberg

Drie Silbermann-orgels te Freiberg worden bespeeld in een repertoire van orgelmuziek van Bach, Homilius en Dandrieu. Drie prijzen worden beschikbaar gesteld. Jury: W. Baumgratz, F. Friedrich, L. Ghielmi, M. Harris, M. Haselböck, H. Scholze, D. Wagler.

Inlichtingen: Gottfried-Silbermann-Gesellschaft, Obermarkt 16, D-09599 Freiberg

Zwitsers orgelconcours te Genève, 23-30 september 1999

Repertoire: werk van Frescobaldi, Correa de Arauxo, Balbastre, Bach, Alain, Dandrieu en componisten v. Genève. Jury: Tagliavini, Radulescu, Rogg, Nordwall, Proellochs, Heiniger.

Concerten, interpretatiecursussen, excursies en een *anti-concours*.

Inlichtingen: Marisa Aubert, CH 1323 Romainmôtier, tél. ++ 41.24.453.17.18

Internationaal interpretatie - en improvisatieconcours, Parijs oktober 1999

De kandidaten (geboren na 1 oktober 1964) kunnen meedoen aan een of aan beide concours. Het concours heeft plaats op de orgels van St.-Clotilde, St.-Sulpice, St.-Eustache, St.-Etienne du Mont. Inschrijven voor 14 mei.

Inlichtingen: Acanthes, 3 rue des Couronnes F-75020 Paris tel. 00.33.1.40.33.45.35

driemaandelijks tijdschrift voor muziekcultuur
ADEM is in 1999 aan zijn 35ste jaargang toe
met 4 themanummers

VERJAARDAGEN IN 2000 - 1

Jarige feesteling: Het Lemmensinstituut 120 jaar jong
Herboren ouderling: 15 orgels in 1 Muziekhogeschool
Bevriende eeuweling: Guido Gezelle muzikaal
Volwassen jongeling: 5 jaren muziektherapie

ADEM

- biedt verder een uitgebreide rubriek CD-recensies, boek- en partituurbesprekingen
- verzorgt een afzonderlijk te catalogeren overzicht van meer dan 150 tijdschriften en een rubriek actualia
- publiceert bij elk nummer een orgelbegeleiding en variabele orkestratie in bijlage
- verschijnt 4 maal per jaar en telt 64 pagina's

Abonnement Adem 960 Bfr (buitenland 1.190 Bfr)

ADEM is een uitgave van de nationale koorfederatie "Het Madrigaal" met medewerking van het Lemmensinstituut.

Informatie: Claudine Martens, Herestraat 53, 3000 Leuven - tel. 016/23 39 67 - fax 016/22 24 77

Agenda

Radio 3, elke zondagmorgen om 11 u; Orgelmagazine

MAART

- zo 21 16.00 u Antwerpen, Protestantse Kerk (Lange Winkelstr.), Kamiel D'Hooghe
zo 21 19.00 u Eeklo, St.-Vincentiuskerk, Edward de Geest en Stadskoren

APRIL

- zo 11 19.00 u Destelbergen, O.-I.-V.-Ter Sneeuw, Erwin Van Bogaert
zo 11 20.00 u Eeklo, Oostveldkerk, Edward De Geest en Stadsharmonie Amicitia
vr 23 20.00 u Gent, St.-Baafskathedraal, kathedraalkoor o.l.v. M. Ghijs en Edw. De Geest
zo 25 19.30 u Vrasene, Heilige Kruiskerk, Kamiel D'Hooghe

MEI

- wo 05 20.00 u Brussel, O.-L.-V. Laken, Olivier Latry (F)
zo 16 20.00 u Watervliet, O.-I.-Vrouwkerk, Edward De Geest en M. Karadjian, zang
di 25 20.00 u Brussel, O.-L.-V. ter Zavel, Ton Koopman (N)
zo 30 18.00 u Gent, St.-Baafskathedraal, Adagiokoor en Edward De Geest

Een interessant orgel wordt
degelijk gemaakt, graag bespeeld
en goed onderhouden.

PIETER VANHAECKE
STEMMEN EN ONDERHOUDEN

G. Benoîtlaan 23/1

1170 Brussel

☎ 02/660.20.30

Een ruime ervaring als bron van kennis
en ambacht om uw orgel
-historisch of modern- degelijk te
onderhouden.

Duidelijke en juiste prijsopgave,
zorgvuldige afwerking.

Andriessen, b.v.b.a.

Anneessens.

Orgelbouw sinds 1830.

Nieuwbouw.
Onderhoud.
Reparatie.
Restauratie.
Verbouwing.

Zaakvoerder: Ing. Paul Andriessen.
Benediktinessenstraat 10-12. 8930 MENEN
telefoon fax: 056/51.13.82

Orgeltijdschriften

Ars Organi - XLVI, 1998, nr. 4/dec.: R. EBERLEIN, *Dispositionsanalyse*; H. STEINHAUS, *Über die "Kunst des Orgelbauers" von Dom Bédos und ihre Rezeption im deutschsprachigen Schrifttum*; J. BURG, *Der Einfluss deutscher Orgelschulen auf französische Orgelpraxis des beginnenden 19. Jahrhunderts*; P. PEETERS, *Das Orgelforschungszentrum Göteborg*.

Gregoriusblad - CXXXII, 1998, nr. 4/dec.: M. HOONDEERT, *Profiel van een kerkmusicus*; W. DERKSE, *Maurice Pirenne zeventig jaar*.

De Orgelvriend - XL, 1998, nr. 11/nov.: R. VERWER, *Lotgevallen van het Cavaillé-Coll-orgel in het Concertgebouw te Haarlem (I)*; - nr. 12/dec.: R. VERWER, *Cavaillé-Coll-orgel te Haarlem (II)*; B. v. BUITENEN, *Loret-orgel (1868) te Udenhout gerestaureerd*; - XLI, 1999, nr. 1/jan.: G. COEBERGH, *Albert de Klerk verstond de kunst om de vonk over te laten springen*; D. MOLENAAR, *Het Van Dam-orgel in de Martinikerk te Franeker gerestaureerd*; B. v. BUITENEN, *Het orgel in "De Morgenster" te Waddinxveen*; J. BOERSMA, *Het maken van metalen pijpen (II)*.

Het Orgel - XLIV, 1998, nr. 6/nov.: J. SMELIK, *Bruggen en kloven in de protestantse liedcultuur rond 1800*; M. LEMMENS, *Arnold Clerinx*; G. QUAEDVLIEG, *J.-B. le Picard en het orgel van de voormalige Predikherenkerk te Maastricht*; - XLV, 1999, nr. 1/jan.: E. MUL, *Johannes Kepler in de orgelliteratuur*; P. DIRKSEN, *Bachs koraalpartita Ach, was soll ich Sünder machen*; P. v. DIJK EN R. v. DIJK, *Nieuwe orgels in Gouda en Soest*.

ISO Journal - 1998, nr. 2/juli: P. GUILHEMJOAN, *Evolution de l'orgue et de la régistration en France du XVIIe au XXe siècle*; - nr. 3/nov.: J. LOUDER, *Paris Organ impressions*; N. FLETCHER, *Organ Pipes a Physicist's View*; H. WOLFF, *Three Organs and a Museum*; J. ROHLF, *Fraunhofer-Institut für Bauphysik, Stuttgart*; P. GUILHEMJOAN, *La Séparation de l'Eglise de l'Etat en France*.

La Tribune de l'Orgue - L, 1998, nr. 4/dec.: G. BOVET, *Maurice Wenger: le gardien du paradis*; G. BOVET, *Corrections à apporter dans l'édition Kastner des tintos de Correa de Arauxo (VI fin)*.

L'Organiste - XXX, 1998, nr. 4/dec.: CL. CHARLIER, *La notion de divertissement dans les fugues de Bach*; J.-P. FELIX, *L'ancien orgue J. Merklin (1847) de Chaudfontaine*; M. LEMMENS, *Arnold Clerinx (1816-1898), un facteur d'orgues doué d'une grande personnalité*.

L'Orgue francophone - 1998, nr. 24-25/okt.-dec.: J.-M. BAFFERT, *L'orgue de la chapelle du Château de Versailles*; A. GILLOUARD, *De la Chapelle royale du Palais de Versailles à l'église Saint-Martin de Rennes*; *Orgues en Wallonie*; *Orgue neuf: copie ou création?*

Organist en Eredienst - 1998, nr. 11/nov.: W. DIEPENHORST, *Het Hendriksen & Reitsma-orgel in de Gereformeerde kerk te Voorhuizen*; B. WISGERHOF, *Orgelreis langs Moezel en Saar*; - nr. 12/dec.: W. DIEPENHORST, *Opmaat*; - 1999, nr. 1/jan.: G. COEBERGH, *In memoriam Albert de Klerk*; W. DIEPENHORST, *Het orgel in de Hervormde kerk Heukelum gerestaureerd*.

Orgel international - 1998, nr. 5: A. METZ, *Ein Interview met Dame Gillian Weir über die Musik Olivier Messiaen*; G. KRAWINKEL, *Ein Mystiker der Orgel: Charles Tournemire*; CH. WOLFF, *Die neue Bach-Organ für die Thomaskirche in Leipzig*; V. FÖRSTER, *Organeo*.

The Diapason - LXXXIX, 1998, nr. 10/oct.: B. TIDWELL EN J. WALKER, *In memoriam Franklin Mitchell (1917-1998)*; - nr. 11/nov.: E. HOLT, *AGO Denver 1998 National Convention Report*; P. JONES, *The revival of Bach's Choral Music*.

*'Orgelkunst' is een driemaandelijks orgeltijdschrift, uitgegeven door de
'Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst' v.z.w.,
opgericht in 1978*

XXIIste jaargang, nummer 1 - maart 1999

ISSN 0776-9350

Redactieraad

hoofdredacteur: Kamiel D'Hooghe
redacteurs: Luk Bastiaens, Dr. Bernard Huys, Wenceslaus Mertens en
Patrick Roose

Medewerkers

J. Anaf, L. Bierens, J. Braekmans, W. Callaert, M. Cogen, D. David
H. De Backer, Dr. J. De Bie, E. De Geest, R. De Vos, J. D'Hont,
A. Fauconnier, G. Huybens, J. Eeckeloo, M. Lemmens, Dr. L. Lohmann,
K. Lueders, D. Manneke, J. Moors, Dr. G. Peeters (+), R. Plovie,
D. Potvlieghe, G. Potvlieghe, R. Schroyens, Y. Senden, Dr. G. Spiessens,
P. Thomas, J. Van Holen, N. Waanders en P. Wagenaar

Vertalingen

D. David

Administratie en redactieadres

Opgave van abonnementen en adreswijzigingen

Agnes Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen, tel. & fax. 02/269.50.71

Abonnement voor 1999

België: 600 Bef / Studenten: 400 Bef / Steunabonnement: 2000 Bef
Nederland: 40 NGL; Overige landen: 1000 Bef

*Oude nummers/jaargangen zijn verkrijgbaar tegen gunstige voorwaarden
Inlichtingen op het redactieadres*

Betalingen

- Voor België: op bankrekeningnummer 436-6204991-57:
ten name van 'Orgelkunst', Beiaardlaan 1 te B-1850 Grimbergen
- Voor Nederland: op rekeningnummer 85.80.98.474 van
Kamiel D'Hooghe met vermelding 'abonnement Orgelkunst'
- Overige landen: exclusief via overschrijving op bankrekeningnummer
436-6204991-57

Advertenties

Inlichtingen en opgave bij de hoofdredacteur op het redactie-adres

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.
Overname van artikels is slechts toegestaan na schriftelijk verkregen toestemming
van de hoofdredacteur.

Frontpagina

Het H. Loret-orgel in de abdijkerk te Averbode (1854/59)